

**Міністерство освіти і науки України
Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича
Економічний факультет
Кафедра фінансів і кредиту**

**Державний бюджет у забезпеченні сталого економічного
розвитку країни**

**Кваліфікаційна робота
Рівень вищої освіти – другий (магістерський)**

Виконав:
здобувач другого курсу, групи 272-1
денної форми навчання
спеціальності 072 Фінанси, банківська
справа, страхування та фондовий ринок
Галіщук Данііл Дмитрович_____
Керівник:
доцент Юрій Едуард Олександрович_____

До захисту допущено:
протокол засідання кафедри № 6 від «02» грудня 2025 р.

В.о. зав. кафедри фінансів і кредиту
_____ доц. Бак Н.А.

АНОТАЦІЯ

Галішук Д.Д. Державний бюджет у забезпеченні сталого економічного розвитку країни – Рукопис. Кваліфікаційна робота на здобуття другого (магістерського) рівня вищої освіти зі спеціальності 072 «Фінанси, банківська, страхування та фондовий ринок». Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, Чернівці, 2025. 80 с.

У кваліфікаційній роботі проведено дослідження державного бюджету як ключового інструменту забезпечення сталого економічного розвитку. Проаналізовано стан формування доходної та виконання видаткової частин державного бюджету у кризовий період за 2020-2024 роки. Досліджено його вплив на досягнення цілей сталого економічного розвитку. Розглянуто шляхи удосконалення державної бюджетної політики. Досліджено зарубіжний досвід, можливий для впровадження в Україні для посилення бюджетної спроможності та ефективнішого відновлення країни.

Ключові слова: державний бюджет, сталий економічний розвиток, бюджетна політика, державно-приватне партнерство, енергоефективність, модернізація інфраструктури.

ANNOTATION

Halishchuk D.D. The State Budget in Ensuring the Country's Sustainable Economic Development – Manuscript. Qualification thesis for the award of the second (master's) level of higher education in specialty 072 "Finance, Banking, Insurance and Stock Market." Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University, Chernivtsi, 2025. 80 p.

The qualification thesis presents a comprehensive study of the state budget as a principal instrument for ensuring the sustainable economic development of the country. The research analyses the formation of budget revenues and the execution of budget expenditures during the crisis period of 2020–2024. The impact of budgetary policy on the attainment of sustainable development objectives is examined. The work proposes pathways for improving public budget policy. The thesis reviews foreign practices and international experience that may be adapted and implemented in the Ukrainian context to strengthen budgetary governance and support post-crisis recovery.

Keywords: state budget; sustainable economic development; budgetary policy; public–private partnership; energy efficiency; infrastructure modernization.

Кваліфікаційна робота містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів наукових досліджень інших авторів мають посилання на відповідне джерело.

(підпис) Д.Д. Галішук

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ ТА ЙОГО РОЛІ У СТАЛОМУ ЕКОНОМІЧНОМУ РОЗВИТКУ.....	8
1.1. Сталий економічний розвиток: суть, цілі та завдання.....	8
1.2. Концептуальні підходи до дослідження суті державного бюджету, його функцій та призначення.....	15
1.3. Роль державного бюджету у досягненні сталого економічного розвитку країни.....	22
Висновки до розділу 1.....	28
РОЗДІЛ 2 ДОСЛІДЖЕННЯ РОЛІ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ СТАЛОГО ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ЗА 2020-2024 РОКИ.....	29
2.1. Структурно-динамічний аналіз основних показників Державного бюджету України.....	29
2.2. Аналіз впливу державного бюджету на досягнення цілей сталого економічного розвитку.....	34
2.3. Оцінка ролі державного бюджету у фінансуванні розвитку промисловості, енергетики та інфраструктури в кризових умовах....	39
Висновки до розділу 2.....	49
РОЗДІЛ 3 ШЛЯХИ ПОКРАЩЕННЯ ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ ДЛЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАЛОГО ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ КРАЇНИ.....	49
3.1. Зарубіжний досвід державної бюджетної політики у забезпеченні сталого економічного розвитку.....	49
3.2. Напрями вдосконалення державної бюджетної політики в контексті забезпечення сталого економічного розвитку.....	55
3.3. Перспективи використання державно-приватного партнерства як інструменту економічного розвитку в умовах обмеженості бюджетних ресурсів і післявоєнної відбудови України.....	60
Висновки до розділу 3.....	69
ВИСНОВКИ.....	70
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	74
ДОДАТКИ	

ВСТУП

У сучасних умовах, що супроводжуються як глобальними економічними викликами, так і наслідками війни, ефективне управління публічними фінансами набуває особливої актуальності. Фінансові ресурси держави виступають ключовим інструментом не лише для забезпечення економічної стабільності, але й для реалізації заходів щодо відновлення інфраструктури, соціальної сфери та виробничої бази в умовах повоєнного відновлення України. Проте сучасна бюджетна система України зіштовхується з низкою проблем, зокрема, надто мінливою нормативно-правовою базою, неефективним розподілом ресурсів, відсутністю реального стратегічного взаємозв'язку між розвитком країни та її регіонів, надмірною бюрократичністю процесів та значущими корупційними ризиками.

Актуальність теми зумовлена потребою у вдосконаленні використання державного бюджету для вирішення вищенаведених проблем через впровадження інноваційних підходів, що дозволить забезпечити прозорість, підзвітність та результативність державних фінансів. Ситуація ускладнюється сучасними викликами, такими як зростання державного боргу, необхідність відновлення економіки після кризових явищ, фінансування повоєнної відбудови України та адаптація публічних фінансів до умов цифрової економіки. Крім того, незважаючи на офіційно задекларовану орієнтацію державної політики України на досягнення цілей сталого економічного розвитку, у реальній практиці бюджетного процесу переважають короткострокові антикризові заходи. Така диспропорція між декларованими намірами та фактичними діями зумовлена передусім зовнішніми шоками, політико-економічною нестабільністю та високим рівнем невизначеності майбутніх макроекономічних умов.

Метою дослідження є розробка науково-обґрунтованих рекомендацій щодо підвищення ефективності управління державним бюджетом як

інструментом досягнення сталого економічного розвитку України та її повоєнного відновлення.

Виходячи із мети, визначено наступні завдання:

- дослідити сталий економічний розвиток, його суть, цілі та завдання;
- розглянути концептуальні підходи до дослідження суті державного бюджету, його функцій та призначення;
- розкрити роль державного бюджету у досягненні сталого економічного розвитку країни;
- здійснити структурно-динамічний аналіз Державного бюджету України за останні роки;
- дослідити вплив державного бюджету на досягнення цільових значень сталого економічного розвитку;
- проаналізувати роль державного бюджету у фінансуванні розвитку промисловості та інфраструктури в кризових умовах;
- дослідити зарубіжний досвід формування та використання державного бюджету у забезпеченні сталого економічного розвитку;
- вивчити зарубіжний досвід керування державним майном у кризових умовах та управління системою публічних інвестицій;
- запропонувати та обґрунтувати напрями удосконалення державної бюджетної політики;
- визначити перспективи використання державно-приватного партнерства як інструменту економічного розвитку в умовах обмеженості бюджетних ресурсів і післявоєнної відбудови України.

Об'єктом кваліфікаційної роботи є Державний бюджет України. Предметом виступають відносини щодо використання Державного бюджету України як інструменту забезпечення сталого економічного розвитку.

Методологічна основа магістерської роботи побудована на принципах сучасної світової та української наукової думки. Серед загальнонаукових методів використані аналіз, синтез, індукція, дедукція, порівняння, аналогія, історичне й логічне тощо. Крім того, значне місце займають спеціалізовані

методи, які ґрунтуються на аналізі точних даних і числових показників. До них належать статистичні методи, економіко-математичне моделювання й прогнозування та фінансово-аналітичні інструменти.

Інформаційна база наукової роботи включає статистичну звітність, наукові статті, навчальні посібники, монографії, нормативно-правові акти України, та інші джерела інформації.

Наукова новизна роботи полягає в тому, що:

1) встановлено:

- відновлення національної економіки та ефективність цього процесу значною мірою залежить від впровадження системних трансформацій, які сприятимуть довгостроковому економічному розвитку країни;

- сталий розвиток у будь-якому напрямі неможливий без критичної маси освіченого населення, розвиненої інфраструктури та справедливих, ефективних інституцій;

- розбудова ефективних правових інститутів та розвиток системи освіти суттєво підвищать потенціал для відновлення та подальшого стійкого економічного зростання;

- для запобігання перетворення України на постачальника сировинної продукції пріоритетним завданням є формування в національній економіці високотехнологічних секторів;

2) запропоновано:

- через імовірне скорочення міжнародної фінансової підтримки та значний дефіцит державного бюджету, виникає потреба в оптимізації окремих категорій бюджетних видатків, у приватизації об'єктів державної власності та підвищенні ефективності капітальних видатків шляхом застосування методики оцінювання та рейтингування публічних інвестицій;

- в умовах обмеженості державних фінансових ресурсів, альтернативним механізмом залучення інвестицій є державно-приватне партнерство. Тому критично важливим для забезпечення ефективності ДПП є формування стабільного та передбачуваного нормативно-правового середовища,

використання гнучких інструментів управління ДПП, зокрема експериментального інструменту – реального опціону;

- реалізація ДПП має відбуватися шляхом проходження коштів через бюджет із застосуванням програмно-цільового методу (ПЦМ), а також із дотриманням принципів публічних закупівель, які передбачають використання конкурентних механізмів відбору контрагентів, зокрема шляхом проведення відкритих конкурсів;

- особливу увагу необхідно приділити зниженню енергоємності ВВП як необхідної умови підвищення конкурентоспроможності національної економіки, а також розвитку екологічно прийнятної енергетики;

- перспективним напрямом відновлення та досягнення темпів сталого розвитку країни може стати корпоратизація об'єктів інвестування. У зв'язку із цим, завданням законодавчих органів є розробка нормативно-правової бази регулювання зазначених правовідносин, усунення протиріч у законодавстві;

- пріоритетного значення набуває розробка та впровадження виробничих стандартів, застосування податкових пільг, орієнтованих на розвиток циркулярної економіки;

- у регіонах, що найбільше постраждали від бойових дій, доцільним є запровадження спеціальних економічних зон із податковими пільгами або повним звільненням від оподаткування на визначений період.

Протягом 2024-2025 років здійснювалася апробація результатів дослідження. У 2024 році було опубліковано наукову статтю на тему «Державний бюджет України у досягнення цілей сталого економічного розвитку в умовах кризи», та у 2025 році – наукову статтю на тему «Сталий розвиток у енергетиці, промисловості та інфраструктурі: оцінка динаміки ключових індикаторів та бюджетні взаємозв'язки». Окремі результати дослідження доповідалися на студентській науковій конференції. Було подано наукову конкурсну роботу до участі у Всеукраїнському фаховому конкурсі студентських наукових робіт з публічних фінансів у 2024/2025 навчальному році зі спеціальності «Публічні фінанси».

Практична значущість дослідження полягає в тому, що його результати можуть бути використані органами державної та місцевої влади для впровадження нових підходів у бюджетній політиці, управлінні державним/комунальним майном, що сприятиме раціональному використанню фінансових ресурсів та досягненню стійких темпів економічного зростання. Зокрема, результати дослідження були використані для надання пропозицій щодо внесення змін до Інтегрованої концепції розвитку міста Чернівці до 2030 року, а також при розподілі публічних інвестиційних проєктів по департаменту інфраструктури та благоустрою Чернівецької міської ради на 2026-2028 роки.

Структура кваліфікаційної роботи. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. Загальний обсяг магістерської роботи становить 80 сторінок друкованого тексту. Магістерська робота включає 7 таблиць та 6 рисунків. Список використаних джерел містить 59 джерел.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ
ТА ЙОГО РОЛІ У СТАЛОМУ ЕКОНОМІЧНОМУ РОЗВИТКУ

1.1. Сталий економічний розвиток: суть, цілі та завдання

Сталий економічний розвиток є однією з ключових концепцій сучасної економічної науки, яка набула важливого значення у відповідь на зростаючі виклики: обмеженість природних ресурсів, деградацію довкілля, підвищення світової напруженості, необхідність забезпечення соціальної справедливості. Головною метою концепції «сталого економічного розвитку» є вирішення фундаментальних проблем індустріального, а згодом і постіндустріального суспільства, які значною мірою обумовлені екстенсивним розвитком економічних систем та нездатністю моральності людства відповідати її досягненням у науково-технічному прогресу.

Так як поняття «сталий економічний розвиток» має багатовимірний характер, це зумовлює можливість його трактування з різних точок зору. Ця варіативність пов'язана зі специфікою сприйняття дослідниками, які інтерпретують його через призму власного наукового досвіду, морально-ідеологічних переконань і методологічних підходів. У зв'язку з цим, особливого значення набуває формулювання чіткого та інтерсуб'єктивного визначення цього терміну.

Таблиця 1.1

Визначення поняття «сталий розвиток»

Джерело (автор цитати)	Визначення
1	2
Формулювання ООН	«Розвиток суспільства, що дозволяє задовольняти потреби нинішніх поколінь, не наносячи при цьому збитку можливостям майбутнім поколінням для задоволення їхніх власних потреб» [44].

Продовження таблиці 1.1

1	2
Формулювання Світового Банку	«Управління сукупним капіталом суспільства в інтересах збереження і збільшення людських можливостей» [58, с. 37].
Формулювання Інституту сталого розвитку	«Суспільно-економічна модель поступального технологічного і соціального розвитку українського суспільства з метою задоволення життєвих потреб нинішнього та майбутніх поколінь згідно з якою виробнича і соціальна сфери розвиваються збалансовано, не наносячи довікілью непоправної шкоди. Базується на засадах соціо-природної коеволюції» [20].
Герасимчук З.	«Процес забезпечення функціонування територіальної системи із заданими параметрами в певних умовах, протягом необхідного проміжку часу, що веде до гармонізації факторів виробництва та підвищення якості життя сучасних і наступних поколінь за умови збереження і поетапного відтворення цілісності навколишнього середовища» [6].
Корнійчук Л.	«Поняття, яке включає у свій зміст такі семантичні відтінки, як «життєздатний», «усебічно збалансований», «достатній», це розвиток без зростання, тобто без виходу ресурсопотоку за межі регенеративних і поглинаючих можливостей довікілья, метою якого є достатнє, а не максимальне багатство на душу населення» [16, с. 11].

Аналізуючи висловлювання про сталий розвиток, можна виокремити певні спільні та відмінні аспекти, що відображають різні акценти авторів і організацій. Спільними для всіх висловлювань є ідеї гармонії між економічним, соціальним і екологічним аспектами, а також збереження можливостей для майбутніх поколінь. Головні відмінності висловлювань відображаються в меті «сталого розвитку», Світовий банк має за мету збільшення людських можливостей, Корнійчук Л. наголошує на достатності, а не максимізації, Герасимчук З. і ООН вказують на підвищення якості життя як ключову мету. Тобто, відмінності незначні, проте від їхнього трактування залежить ідея висловлювання.

Зважаючи на проаналізовані визначення, сформулюємо власне інтегроване, що враховує ключові аспекти кожного підходу та об'єднує їх у комплексну концепцію «сталого розвитку». Сталий розвиток – це суспільно-економічна модель поступального розвитку, яка забезпечує задоволення потреб

сучасних поколінь без шкоди для можливостей майбутніх поколінь, передбачає збалансований розвиток виробничої, соціальної та екологічної сфер, гармонізацію факторів виробництва і підвищення якості життя, водночас зберігаючи екологічну цілісність і регенеративні можливості природних систем.

Сталий економічний розвиток є складовою поняття сталого розвитку. Згідно із визначенням наведеним у концепції сталого розвитку населених пунктів, «сталий економічний розвиток – це процес структурної перебудови економіки відповідно до потреб збалансованого розвитку виробництва, соціальної сфери, населення і навколишнього природного середовища, технологічного і соціального прогресу» [34, с. 45]. Зважаючи на інтегроване визначення сталого розвитку та сучасні вимоги до економічних трансформацій, ми пропонуємо наше визначення сталого економічного розвитку: «Сталий економічний розвиток - це інтегрований процес структурної трансформації економічної системи, спрямований на досягнення тривалого зростання, яке ґрунтується на синергії економічного прогресу, соціальної справедливості та екологічної стійкості. Основною характеристикою цього процесу є перехід до низьковуглецевих, ресурсоефективних моделей, що базуються на принципах циркулярної економіки, децентралізації та інклюзивності, із забезпеченням екологічної цілісності та соціальної відповідальності».

Узагальнюючи наведене, можна дійти висновку, що досягнення сталого розвитку загалом, та його економічного аспекту, зокрема, можливе лише за умови гармонійного поєднання економічного зростання, екологічної безпеки та дотримання принципів соціальної справедливості й суспільного благополуччя. Зважаючи на складність ефективного поєднання зазначених факторів, навіть у довоєнний період досягнення сталого розвитку в Україні було надзвичайно складним завданням. У контексті повномасштабної війни з російською федерацією, яка суттєво відкинула економічний розвиток країни на десятиліття назад, актуальним є питання майбутньої відбудови. У цих умовах економічний

розвиток повинен передбачати, зокрема, екстенсивний характер, який трансформується в інтенсивний після досягнення «межі зростання».

Сталий розвиток, як мета, передбачає досягнення певних цілей. Основою цього є цілі, ухвалені ООН у 2015 році для досягнення глобального сталого розвитку до 2030 року. До цілей сталого розвитку належать [38]: «подолання бідності; подолання голоду; міцне здоров'я; якісна освіта; гендерна рівність; чиста вода та санітарні умови; доступна та чиста енергія; гідна праця та економічне зростання; інновації та інфраструктура; зменшення нерівності; сталий розвиток міст і громад; відповідальне споживання; боротьба зі зміною клімату; збереження морських ресурсів; збереження екосистеми суші; мир та справедливість; партнерство заради сталого розвитку».

Процес досягнення ЦСР не може бути універсальним для всіх регіонів світу. На це впливає значна кількість факторів [35, с. 46]:

- економічні: рівень економічного розвитку (розподіл між секторами виробництва), ефективність використання державного бюджету та системи публічних фінансів, рівень безробіття;
- соціальні: чисельність населення, рівень освіченості, урбанізації, бідності, соціальної нерівності, медицини та доступу до неї;
- природні: наявність та стан природних ресурсів, кліматичні умови, рівень забруднення довкілля, ефективність впровадження екологічних стандартів і технологій;
- політичні: рівень стабільності політичної системи, наявність чіткої державної політики щодо досягнення ЦСР, міжнародна співпраця та участь у глобальних ініціативах, прозорість і підзвітність державних інституцій;
- культурно-історичні: встановлені традиції та звичаї, зокрема релігійні;
- інституційні фактори: ефективність роботи державних інституцій, розвиненість системи правового регулювання, наявність довгострокового планування розвитку країни, території тощо;

- технологічні фактори: рівень інноваційної активності, доступність сучасних технологій і їх адаптація до місцевих умов, інфраструктурні можливості регіону (транспорт, енергетика, цифровізація);
- вплив глобальних процесів на розвиток регіону: геополітична напруженість та конфлікти, глобальні економічні кризи, пандемії та інші надзвичайні ситуації.

Зважаючи на специфічні особливості, Україна, як член ООН, приєдналася до глобального процесу досягнення цілей сталого розвитку. У 2019 році Президент України підписав указ, чим затвердив план досягнення «Цілей сталого розвитку та результатів їх адаптації з урахуванням специфіки розвитку України», викладених у Національній доповіді «Цілі сталого розвитку: Україна» [31]. Проте через несприятливі події (пандемія коронавірусу у 2020 році та початок повномасштабної війни із рф у 2022 році), реалізація розроблених заходів призупинилася, а відновлення реалізації деяких пунктів взагалі неможливе у найближчій перспективі за відсутності радикальних позитивних змін.

Ефективна реалізація цілей сталого розвитку передбачає вирішення низки завдань, які мають на меті забезпечити балансування напрямів розвитку країни. Як було наголошено раніше, саме економічні цілі є найважливішими, оскільки вони дозволяють сформувати ресурсну базу для всіх інших напрямів, зокрема їх модернізацію до новітніх вимог. Без досягнення відносно високих і стабільних темпів економічного розвитку, прогрес у соціальній, екологічній, науково-технічній та інших сферах є неможливим. У цьому контексті доцільно згадати концепцію ієрархії потреб, запропоновану А. Маслоу, згідно з якою «задоволення базових потреб є передумовою для досягнення вищих цілей» [14]. Аналогічно, стабільний економічний розвиток, що забезпечує достатній рівень матеріального добробуту населення, є не лише фундаментом, а і взаємодоповнюючою частиною для сталого розвитку суспільства загалом. Лише за умови ефективного використання людського капіталу та створення умов, що

забезпечують відчутну винагороду за працю та підприємницькі здібності, можна досягти стійкого прогресу.

Основні завдання для досягнення сталого економічного розвитку, визначені в національних доповідях 2020 та 2024 років, можна узагальнити у такі ключові напрями: [31]

1. Реалізувати комплекс заходів, спрямованих на модернізацію виробничих процесів, стимулювання інноваційного розвитку, підвищення конкурентоспроможності експортного сектору та розширення присутності на зовнішніх ринках продукції, яка має високу додану вартість. Відзначимо, що цілі економічного розвитку ООН рекомендують підтримувати зростання ВВП на рівні не менше 7 % на рік у найменш розвинених країнах [38].

2. Підвищувати ефективність виробництва на засадах сталого розвитку, впроваджувати інноваційні технології, формувати конкурентоспроможні високотехнологічні галузі, здатні адаптуватися до сучасних викликів економіки.

3. Підвищити рівень зайнятості населення. Крім того, важливим є забезпечення належних і безпечних умов праці, що відповідають стандартам.

4. Розробити ефективні інституційні та фінансові механізми, спрямовані на розкриття та реалізацію потенціалу економічно активного населення, а також на стимулювання розвитку креативних галузей економіки.

5. Активізувати розвиток високотехнологічних та середньотехнологічних галузей економіки, побудованих на взаємодії ланцюга «освіта – наука – виробництво», забезпечуючи синергію знань, інновацій і промислових процесів для досягнення стратегічних цілей. При цьому повинна бути розбудована якісна, надійна, стійка та доступна інфраструктура, яка також є екологічно прийнятною.

6. Підвищити енергоефективність економіки на основі впровадження інноваційних технологій та «зеленої енергетики».

7. Здійснювати діяльність, спрямовану на стимулювання економічного зростання на місцевому рівні, розширення можливостей зайнятості населення,

розвиток туристичного й рекреаційного потенціалу, сприяння виробництву конкурентоспроможної локальної продукції.

8. Мінімізувати негативний вплив забруднюючих речовин. Скоротити обсяги утворення відходів та забезпечити підвищення рівня їх переробки і повторного використання з метою раціонального використання ресурсів та зниження екологічного навантаження.

9. Реалізувати заходи з відновлення територій, що зазнали негативного впливу внаслідок війни.

10. Оптимізувати функціонування органів державної влади, місцевого самоврядування, судової системи шляхом удосконалення управлінських процесів, підвищення прозорості та відповідальності у здійсненні їхніх функцій, а також забезпечити ефективне використання публічних ресурсів для досягнення суспільно-економічних цілей.

11. Створити сприятливі умови для залучення інвестицій як від іноземних, так і від національних інвесторів та послідовно знижувати боргове навантаження на економіку. Зниження боргового навантаження є особливо складним завданням для виконання, зважаючи на значний дефіцит державного бюджету та постійно зростаючий рівень боргу.

Поступове виконання окреслених завдань, які складаються з численних підзавдань, є ключовим етапом у процесі трансформації України в розвинену та стабільну державу з високим рівнем добробуту населення. Водночас, слід визнати, що виконання цього шляху значно ускладнене через масштабні економічні, соціальні та інфраструктурні втрати, спричинені повномасштабною військовою агресією. У контексті досягнення цих цілей ключову роль відіграє інститут держави, через механізми державного бюджету.

1.2. Концептуальні підходи до дослідження суті державного бюджету, його функцій та призначення

Поняття «бюджет» має глибокі історичні корені, що сягають часів зародження організованої суспільної діяльності. Упродовж століть воно еволюціонувало під впливом змін соціально-економічних умов і структури державного управління. Зі зростанням складності державних функцій та інтеграції економічних процесів бюджет трансформувався з інструмента обліку ресурсів у ключовий механізм стратегічного планування, що сьогодні відіграє вирішальну роль у забезпеченні стабільного розвитку суспільства. Згідно з визначенням, поданим у БКУ, «бюджет – це план формування та використання фінансових ресурсів для забезпечення завдань і функцій, які здійснюються відповідно органами державної влади, органами влади АРК та органами місцевого самоврядування протягом бюджетного періоду» [1]. Відповідно, державний бюджет забезпечує виконання функцій держави.

У сучасній науковій літературі прийнято виділяти дві функції державного бюджету: контрольну та розподільну. Узагальнюючи різноманітний теоретичний матеріал, суть розподільної функції полягає у розподілі та перерозподілі фінансових ресурсів між різними підрозділами суспільного виробництва. Контрольної – у контролі за бюджетним розподілом та, у окремих випадках, у вирівнюванні цих процесів [18, с. 41]. Деякі науковці виділяють й інші функції, зокрема функцію забезпечення існування держави, яка є теж надважливою для соціально-економічного розвитку території [5, с. 16]. Функції державного бюджету дозволяють краще зрозуміти його багатогранну роль у регулюванні суспільних процесів через бюджетний інструмент.

Державний бюджет виступає ключовим інструментом регулювання національної економіки. Різноманітність теоретичних підходів до його використання спричинила формування різних концепцій застосування бюджетного механізму в системі державного регулювання.

1) Меркантилізм – вчення французьких економістів XVIII ст., суть якого полягала в тому, що держава має грати активну роль в економічному житті країни з метою сприяння збагаченню країни [7]. У межах меркантилістської ідеї державний бюджет розглядався переважно як інструмент мобілізації ресурсів для зміцнення економічної та політичної могутності держави. Ключовою характеристикою зазначеної історичної епохи були авторитарні монархічні режими, які демонстрували значну відчуженість від нагальних соціально-економічних потреб більшості населення та не приділяли достатньої уваги залученню громадян до управління державою чи покращенню їх добробуту. Тому державний бюджет слугував здебільшого інструментом реалізації зовнішньоекономічної політики, зміцнення військової могутності та підтримки домінування держави на міжнародній арені.

2) Класична теорія невтручання в економіку. Ця теорія виникла як реакція на панування меркантилістських ідей. Стан, за якого державний апарат мав необмежену регулювальну владу, тривав недовго через прискорені соціально-економічні зміни, спричинені індустріальною революцією та формуванням капіталістичних відносин. Стара система не могла існувати під тиском нових викликів та потребувала радикальних змін. Визначальною подією, яка докорінно змінила підходи до державного управління, стало проголошення незалежності США та прийняття конституції як основного закону. Це, у свою чергу, спричинило хвилю революційних рухів у Європі, спрямованих на адаптацію до нових соціально-економічних реалій.

Класична економічна теорія, сформована в кінці XVIII – на початку XIX століття, є основою концепції невтручання держави в економічні процеси. Її ключовими ідеями стали принципи економічного лібералізму, розроблені Адамом Смітом, Давидом Рікардо та іншими представниками класичної школи. У межах цієї теорії державний бюджет розглядається як інструмент для виконання мінімально необхідних функцій держави, які мають сприяти підтримці ринкової економіки без надмірного втручання в її діяльність. Дані принципи описані в видатній праці А. Сміта «Дослідження про природу і

причини багатства народів». Зокрема основоположною є ідея “невидимої руки ринку”, яка пояснює, що спрямовуючи свої ресурси на підтримку внутрішньої економіки та максимізацію цінності свого продукту, людина підсвідомо працює на користь усієї економіки [56, с. 246]. Цей процес не передбачає державного втручання, зокрема через механізми перерозподілу ресурсів за допомогою державного бюджету.

3) Кейнсіанська концепція. Дана концепція, заснована на ідеях Джона Мейнарда Кейнса, стала домінантною у середині XX століття, особливо після публікації його праці «Загальна теорія зайнятості, процента і грошей» (1936). Значний вплив на поширення цієї концепції справила одна з найглибших і найтриваліших економічних криз XX століття – «велика депресія». Вона базується на розумінні того, що ринкові механізми не завжди забезпечують ефективний розподіл ресурсів, що може призводити до економічних криз, безробіття та соціальної нерівності [52]. У зв'язку з цим, Кейнс обґрунтував необхідність активного втручання держави в економічні процеси, використовуючи державний бюджет як ключовий інструмент для стабілізації економіки та стимулювання економічного зростання.

Державний бюджет у кейнсіанській моделі виконує функцію регулятора сукупного попиту. У періоди економічного спаду держава повинна збільшувати видатки (зокрема, інвестиції в інфраструктуру, соціальні програми) для стимулювання економічної активності, навіть за умови утворення дефіциту бюджету. Це, у свою чергу, повинно зменшувати безробіття та підтримувати доходи населення на стабільному рівні. На відміну від класичної теорії, кейнсіанство допускає і навіть рекомендує тимчасовий дефіцит бюджету під час економічного спаду. За цієї концепцією держава може позичати кошти для фінансування видатків, оскільки припускається, що зростання економічної активності надалі компенсує ці витрати через збільшення податкових надходжень. Останні виступають стабілізатором економіки: збільшення податкових надходжень під час економічного зростання та, відповідно, зниження під час спаду або надання податкових пільг, канікул тощо [3, с. 36].

Отже, у кейнсіанстві фіскальна політика, зокрема через податково-бюджетні важелі, розглядається як основний спосіб впливу на економічну стабільність. Хоча кейнсіанська концепція значно вплинула на розвиток публічних фінансів, її критика полягає у ризиках надмірного бюджетного дефіциту та державного боргу, а також у можливості спотворення ринкових стимулів. Головним противником кейнсіанської концепції є неокласична теорія монетаристів.

4) Неокласична теорія монетаристів. Ця теорія представлена здебільшого ідеями Мілтона Фрідмана та його послідовників, акцентує увагу на ролі грошей та монетарної політики в економічному розвитку. Вона зменшує вагомість фіскальної політики, зокрема державного бюджету. Згідно з цією концепцією, ключовим фактором для забезпечення макроекономічної стабільності та сталого економічного зростання є регулювання грошової маси відповідно до рівня економічної активності [4, с. 6]. Підтвердженням науковості даної концепції є її практичне застосування в США та Великобританії у 1980-х рр. «Рейганоміка» (економічна політика Рональда Рейгана) та «тетчеризм» (економічна стратегія Маргарет Тетчер) спиралися на принципи неокласичного лібералізму та монетаризму. Обидві політики дали змогу країнам подолати економічні проблеми того періоду та дали поштовх для подальшого розвитку.

Монетаристи виступають за мінімальне втручання уряду в економічні процеси, стверджуючи, що ринок, за умови відсутності зовнішніх шоків, здатний до саморегулювання. Як наслідок цього, за даною концепцією, бюджетний дефіцит повинен бути зведений до мінімуму, а сам бюджет бути збалансованим [45]. Державний бюджет розглядається як інструмент, що повинен забезпечувати виконання базових функцій держави, таких як національна оборона, правопорядок та базові соціальні послуги, але не створювати додатковий фіскальний тиск та не мати значного впливу на економічні процеси. Надмірні бюджетні витрати, особливо якщо вони фінансуються за рахунок емісії грошей чи зростання державного боргу, спричиняють інфляцію, яка при високих темпах є руйнівним явищем для

функціонування економіки. Як стверджував М. Фрідман: «Інфляція завжди і всюди є монетарним феноменом» [49, с. 11].

Як стверджують монетаристи, надмірні видатки державного бюджету, спрямовані на економічну сферу, призводять до неефективного розподілу ресурсів. Уряди країн повинні сфокусуватися на високопріоритетних витратах, уникаючи субсидій, що порушують конкуренцію, та фінансування програм, які не стимулюють економічне зростання. Надмірне оподаткування, з погляду монетаристів, знижує мотивацію до праці, підприємництва та інвестицій, негативно впливаючи на довгостроковий економічний розвиток. Тому податкова політика має бути спрямована на підтримку стимулюючих механізмів, знижуючи податкове навантаження на бізнес та домогосподарства [45].

5) Марксистські та соціологічні концепції. Зазначені концепції розглядають державний бюджет як інструмент, що відображає класові інтереси та економічну структуру суспільства. В основі цих підходів лежать ідеї Карла Маркса про економічну базу і надбудову, які пояснюють, що бюджет держави є похідною від пануючих виробничих відносин та відображає соціальні протиріччя [47]. Ідеї марксизму, зважаючи на невдалий досвід економічного розвитку соціалістичних країн, набули псевдонаукового характеру в країнах із вільною ринковою економікою.

В умовах планової економіки державний бюджет виконує функцію фінансового плану, який забезпечує досягнення показників у рамках загального економічного плану. Він враховує обсяги виробництва, розподіл доходів і витрат, а також здійснює контроль за їх виконанням. Внаслідок ручного управління такою економікою відбувається неефективний розподіл ресурсів, тому що гнучкість попиту і пропозиції не впливають на обсяги виробництва та вид товарів – створюється дефіцит. Яскравим прикладом цих процесів є товарні дефіцити в СРСР у 1970-1980рр., та, як наслідок, необхідність політики «перебудови», запровадженої М. Горбачовим у 1985 році [23].

На основі розгляду вищезгаданих концепцій (перш за все кейнсіанства та неокласицизму як сучасних та науково обґрунтованих), можна стверджувати, що головне призначення державного бюджету – регулювання національної економіки з метою досягнення сталого розвитку. Кожен підхід демонструє різні можливості та обмеження у використанні державного бюджету, формуючи багатовекторне уявлення про його роль у сучасних економічних системах. Універсальної інструкції до управління державним бюджетом не існує. Для вирішення актуальних економічних проблем кожна країна може обирати концептуальні підходи залежно від власної специфіки. З одного боку, доцільним є застосування кейнсіанських ідей, що акцентують на підвищенні ролі держави у регулюванні економіки через активну фінансову політику та ефективне виконання державних програм. З іншого боку, для стабільного економічного зростання можуть бути релевантними неокласичні підходи, які роблять акцент на ринкових механізмах саморегулювання та обмеженій участі держави. Вибір між цими моделями залежить від конкретного історичного контексту, макроекономічних умов та стратегічних цілей державного управління.

Відсутність універсальної концепції, яка б остаточно визначала сутність державного бюджету, зумовлює лише частину труднощів у його розумінні. Наукова дискусія, у свою чергу, створює поштовхи для подальших досліджень. Справжня проблема полягає в тому, що реальні економічні процеси суттєво відрізняються від теоретичних моделей, формул і алгоритмів, які використовуються в наукових дослідженнях. Людський фактор також відіграє важливу роль, оскільки поведінка людей часто відрізняється від ідеалізованої раціональності, що ускладнює застосування теоретичних підходів у практиці державного управління.

Розглянуті вище концепції державного бюджету базуються на раціональних підходах, у межах яких поведінка людини трактується як повністю раціональна й передбачувана. Однак емпіричні дослідження демонструють, що така трактовка є значним спрощенням. Відтак, розвиток

економічної думки XX століття все частіше спирається на поведінкові фінанси, які досліджують особливості економічної поведінки в умовах обмеженої раціональності, когнітивних упереджень і соціальних впливів. Ефекти, вивчені в межах поведінкових фінансів, отримали широке застосування в різних сферах. Їх активно використовують менеджери для прийняття корпоративних рішень, маркетологи для моделювання поведінки споживачів, а також урядовці у сфері публічних фінансів.

Двосторонній характер впливу ірраціональної поведінки у сфері публічних фінансів є надзвичайно важливим аспектом для аналізу. Ухвалюючи рішення, політики та інші суб'єкти публічної адміністрації намагаються скористатися когнітивними викривленнями одержувачів у власних цілях. Ці процеси особливо виразні в демократичних системах, де політики прагнуть здобути підтримку громадян-виборців. Політики часто адаптують свої бюджетні ініціативи з метою здобуття громадської прихильності, що може призводити до ухвалення рішень, які радше відповідають електоральним інтересам, аніж довгостроковим економічним цілям.

Науковець П. Нікіфоров у своїх працях зазначає, що «у системі публічних фінансів власне фінанси позбавляються економічного змісту, проте набувають у значній мірі соціально-політичних характеристик» [19, с. 121]. Це твердження відображає складну трансформацію державного бюджету: на загальнодержавному рівні він часто використовується як механізм реалізації політичних цілей. За допомогою бюджету політики не лише розподіляють ресурси, а й формують громадську думку та зміцнюють свою позицію серед виборців. Враховуючи сучасний соціально-політичний устрій світу, демократичні механізми, хоча й не є досконалими, забезпечують значно ширше представництво інтересів усіх соціальних верств населення. Вони створюють умови для загального суспільного розвитку, а не лише для збагачення привілейованої касты, як це характерно для систем, побудованих на екстрактивних інститутах.

Підсумовуючи наведений матеріал, можна стверджувати, що сутність державного бюджету є динамічною і значною мірою залежить від особливостей його концептуального сприйняття. На основі наведеного матеріалу сформулюємо власне визначення державного бюджету: «багатогранний інструмент в економічних, правових та соціально-політичних відносинах, ключовим призначенням якого є забезпечення ефективного розподілу ресурсів усередині країни з урахуванням визначених суспільних пріоритетів та контролю за цим». У свою чергу, ефективне виконання функцій є передумовою для досягнення сталих темпів економічного розвитку та сталого розвитку країни загалом.

1.3. Роль державного бюджету у досягненні сталого економічного розвитку країни

Досягнення сталого економічного розвитку є неможливим без забезпечення синергійного та взаємопідсилюючого зв'язку між усіма економічними складовими країни: домогосподарствами, приватним сектором господарювання та публічною сферою, основною функцією якої є регулювання. Згідно з принципом субсидіарності бюджетної системи, видатки, що переважно споживаються на місцевому рівні, делегуються з державного бюджету місцевим бюджетам (переважно бюджети територіальних громад, так як на обласні та районні бюджети припадає невелика частка видатків) [1]. Цей напрям розвитку бюджетної системи є виправданим. Представницькі органи місцевого самоврядування мають значно глибше розуміння потреб громади порівняно з центральною владою, яка часто є віддаленою не лише географічно, але й ментально. Відтак децентралізація фінансових ресурсів сприяє підвищенню ефективності використання бюджетних коштів, але її успішність залежить від інституційної спроможності органів місцевого самоврядування, а також ефективного державного контролю.

Незважаючи на потенціал підвищення ефективності функціонування публічної сфери через процеси децентралізації, стабільна та повноважна центральна влада залишається ключовим елементом для забезпечення єдиного курсу розвитку країни. Її роль полягає також у мінімізації регіональної нерівності та реалізації повноважень, які неможливо ефективно делегувати місцевим органам управління. Д. Аджемоглу у своїй праці «Чому нації занепадають» доводить важливість забезпечення загальнодержавного регулювання [40]. Економічний вплив, спричинений реалізацією державної політики у сфері бюджетних відносин, має значущі наслідки для всіх ключових секторів національної економіки.

Відповідно до статті 6 Конституції України, державна влада здійснюється на основі принципу її поділу на законодавчу, виконавчу та судову гілки влади [13]. Такий підхід покликаний запобігти узурпації влади, що досягається через її структурну диверсифікацію. У цьому контексті центральна влада виступає гарантом збереження цілісності та стабільності системи державного управління, одночасно сприяючи збалансованості між централізованим контролем та автономністю місцевих органів. На наш погляд, саме стійка інституційна основа країни є основним фактором, що стимулюватиме економічне зростання та досягнення цілей сталого розвитку, а саме: дотримання та стабільність конституційного устрою.

Висока мінливість середовища створює перешкоди для започаткування конструктивних економічних процесів, що є критично важливими для довгострокового прогресу. Така нестабільність веде до скорочення обсягів іноземних інвестицій, оскільки інвестори уникають ризиків, пов'язаних із непередбачуваністю. Окрім того, нестабільність формує низький рівень довіри до країни з боку міжнародних партнерів, інших держав та міжнародних організацій. Внутрішні наслідки також є значними: заощадження громадян часто залишаються поза фінансовою системою, що обмежує доступ економіки до внутрішніх ресурсів, оскільки недовіра до слабких інституцій спонукає населення уникати їх використання. Саме за рахунок державного бюджету

фінансуються видатки на державне управління; оборону; громадський порядок, безпеку та судову владу; соціальний захист та соціальне забезпечення. Без підтримання доходів бюджету на достатньому рівні для покриття наведених видатків подальший розвиток країни є неможливим, тому що вона швидко зруйнується під тиском внутрішніх та зовнішніх чинників, як це траплялося в минулому в країнах у нестабільних регіонах: Центральної Африки, Карибського басейну та Південної Америки.

Відтак, фінансова стійкість державного бюджету є основою для забезпечення сталого соціально-економічного прогресу. Водночас варто враховувати і непрямий вплив державного бюджету на економічний розвиток. Вплив державного бюджету на економіку далеко не обмежується видатками на її безпосередню економічну діяльність, а є значно ширшим. Згідно з дослідженнями, в Україні щорічно через державний бюджет перерозподіляється приблизно третина ВВП [2; 5, с. 30]. Це свідчить про роль бюджету у вилученні потенційних інвестиційних ресурсів, які натомість спрямовуються на задоволення суспільних потреб.

З огляду на це, фіскальна політика має базуватися на ретельному обґрунтуванні. Видатки, у свою чергу, повинні бути не лише обґрунтованими, але й максимально ефективними та економними, щоб забезпечити оптимальне використання національних ресурсів, так як це сприяє досягненню стабільних темпів економічного розвитку. Україна, у нинішньому скрутному становищі, потребує не просто стабільних, а стабільно високих темпів економічного розвитку, яких реально досягти лише за умови забезпечення національної безпеки.

Отже, реалізація цілей сталого економічного розвитку вимагає ефективної державної політики, яка базується на принципах стратегічного планування, міжсекторної взаємодії та глобального співробітництва. Особливу роль у цьому контексті відіграє державний бюджет, який є важливим інструментом фінансування заходів сталого розвитку та забезпечення макроекономічної стабільності. Досягнення цілей сталого розвитку потребує

активної взаємодії широкого кола зацікавлених сторін на різних рівнях управління, а також залучення значних фінансових ресурсів. У 2021 році Програма розвитку ООН (ПРООН), Всесвітня організація охорони здоров'я (ВООЗ) та Дитячий фонд ООН (ЮНІСЕФ) у співпраці з Європейською економічною комісією ООН започаткували Спільну програму [39]. Її метою стало вдосконалення механізмів державного фінансування реалізації цілей сталого розвитку в Україні. У цьому процесі активну участь взяв і уряд України, зосередившись на стратегічному плануванні та ефективному використанні ресурсів.

Для аналізу цілі сталого розвитку доцільно згрупувати за спрямуванням у шість груп.

Таблиця 1.2.

Роль державного бюджету у досягненні цілей сталого розвитку

Ціль сталого розвитку	Роль державного бюджету
1	2
Соціальний розвиток і рівність	Фінансування соціальних програм, пенсій, забезпечення доступу соціального захисту, зменшення нерівності. У період війни та післявоєнної реабілітації фінансування соціального захисту постраждалих і військовослужбовців також набуває критичного значення. Так, згідно ЗУ «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту», гарантуються численні пільги та цільові підтримки учасникам бойових дій [30].
Захист довкілля і сталий розвиток природних ресурсів	Інвестування у програми екологічного захисту, підтримка відновлюваних джерел енергії. У пріоритеті на 2025 рік є безпечне поводження та утилізація небезпечних речовин, відновлювальне використання лісового господарства. В умовах ядерної загрози РФ, актуальним є спостереження за якісним станом атмосферного повітря [24]. Заходи переважно фінансуються через спеціальні екологічні субвенції, програми Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України, міжнародні екологічні ініціативи через державний бюджет. До цього ж напряму відносяться і фіскальні інструменти: екологічний податок та рентні плати за спеціальне використання ресурсів.
Економічний розвиток і технології	Стимулювання інновацій, підтримка підприємництва, фінансування наукових досліджень та розвитку інфраструктури. Системно важливі галузі економіки України, що зберігають державну монополію, включають енергогенеруючий сектор, залізничний і повітряний транспорт, видобуток і транспортування природного газу та урану, дорожнє господарство [12]. Також переважно до державної власності належить лісова галузь, представлена державним підприємством «Ліси України» [15]. Взаємодіючи з приватним сектором, держава надає компенсацію процентних ставок, гранти, реалізує програми «кешбеків»,

1	2
	фінансує експортерів несировинного виробництва [26]. Також ключовим непрямым інструментом для стимулювання економіки є податковий механізм.
Розвиток міст і громад	Сталий розвиток міст і громад забезпечується механізмами міжбюджетної взаємодії, зокрема шляхом горизонтального вирівнювання бюджетів територіальних одиниць. Також до цього пункту відноситься фінансування проєктів інфраструктури, житлових програм. У межах програм відновлення здійснюються видатки з державного бюджету на відновлення об'єктів критичної інфраструктури (в тому числі, співпрацюючи з міжнародними організаціями [29]. Вагомого значення набули програми «ЄОселя» (програма іпотечного кредитування) та «ЄВідновлення» (програма, спрямована на ремонт пошкоджених будинків у зонах, що постраждали від бойових дій) [11; 10].
Інституційний розвиток	Забезпечення ефективного державного управління, підтримка міжнародного співробітництва, боротьба з корупцією. Тобто ті видатки, що забезпечують існування держави, її співробітництво в глобалізованому світі, а також безпеку й порядок всередині країни.
Якісна освіта та медицина	Фінансування мережі закладів освіти та охорони здоров'я є одним із ключових напрямів бюджетної політики держави. Це зумовлено їхньою переважною належністю до публічного сектору, а також конституційними гарантіями доступу громадян до відповідних послуг.

Графічно взаємозв'язок між функціональною класифікацією видатків та цілями сталого розвитку можна подати у наступному вигляді (рис. 1.1.).

Рис. 1.1. Розподіл фінансування цілей сталого розвитку за функціональною класифікацією видатків державного бюджету.

Отже, державний бюджет виступає ключовим інструментом забезпечення сталого економічного розвитку, що є невід'ємною складовою реалізації цілей сталого розвитку, визначених ООН. Його функціональне призначення полягає у формуванні фінансових передумов для впровадження стратегічних програм економічного зростання, соціального добробуту та екологічної стійкості. Хоча механізми децентралізації сприяють адаптації бюджетної політики до регіональних потреб, централізоване управління залишається критично важливим для підтримання макроекономічної рівноваги, згладжування міжрегіональних диспропорцій та забезпечення реалізації загальнонаціональних пріоритетів, що не підлягають делегуванню.

Висновки до розділу 1

У процесі дослідження теоретико-методичних основ ролі державного бюджету у досягненні сталого економічного розвитку сформульовано наступні висновки:

1. Розглянувши сутність, цілі та завдання сталого розвитку та сталого економічного розвитку, як його базисної частини, запропоновано універсальне визначення сталого розвитку як міждисциплінарної концепції, що передбачає гармонізацію економічного зростання із соціальною рівністю та мінімізацією екологічних ризиків. Досягнення сталого розвитку передбачає реалізацію цілей, затверджених ООН. Проте універсальність цих цілей потребує адаптації до специфічних умов кожної країни, оскільки єдині підходи не здатні врахувати унікальні соціально-економічні, культурні та природні особливості, зокрема для України.

2. Проаналізувавши концептуальні підходи до дослідження суті державного бюджету, його функцій та призначення можна стверджувати про їх багатогранність. За століття розвитку державний бюджет трансформувався від інструмента обліку ресурсів до ключового механізму стратегічного планування

та регулювання національної економіки. Державний бюджет виконує розподільну та контрольну функції, а також забезпечує існування держави. На основі здійсненого аналізу можна стверджувати, що універсального підходу до управління державним бюджетом не існує. Попри різні підходи, основне призначення державного бюджету залишається сталим – забезпечення раціонального та ефективного розподілу ресурсів всередині країни.

3. Державний бюджет є стратегічним інструментом досягнення сталого економічного розвитку, адже забезпечує фінансування ключових програм. Попри користь децентралізації, центральна влада виконує критичну функцію забезпечення макроекономічної стабільності, рівномірного економічного розвитку всієї території країни та створення інституційних умов для розвитку й функціонування всіх сфер суспільного життя.

РОЗДІЛ 2

ДОСЛІДЖЕННЯ РОЛІ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ СТАЛОГО ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ЗА 2020-2024 РОКИ

2.1. Структурно-динамічний аналіз основних показників Державного бюджету України

Аналіз Державного бюджету України та його впливу на сталий економічний розвиток країни доцільно розпочати з вивчення основних показників його виконання за період, що охоплює часовий проміжок від 1997 року (тобто після впровадження національної валюти та відносної макроекономічної стабілізації) до сьогодення (табл. 2.1).

Таблиця 2.1

Динаміка основних показників Державного бюджету України за 1997-2024 рр.

Роки	Показники							
	Доходи, млрд. грн.	Видатки , млрд. грн.	Дефіцит, млрд. грн.	ВВП, млрд. грн.	ВВП, млрд. дол.	Рівень інфляції, %	Дефіцит до ВВП, %	Частка податкових надходжень, %
1997	15,7	22,1	6,4	93,4	51,0	10,1	6,9	-
2002	45,4	49,5	4,1	225,8	42,4	-0,6	1,8	65,7
2008	231,7	241,5	12,5	948,1	180,0	22,3	1,3	72,4
2009	209,7	242,4	35,5	913,3	117,2	12,3	3,9	71
2012	346,1	395,7	53,4	1408,9	175,8	-0,2	3,8	79,3
2015	534,7	576,9	45,2	1979,5	90,6	43,3	2,3	76,6
2019	998,3	1072,9	78	3974,6	153,8	4,1	2,0	80,1
2020	1076	1288	217,1	4194,1	155,6	5	5,2	79,1
2021	1296,9	1490,3	197,9	5459,6	199,8	10	3,6	85,4
2022	1787,4	2705,4	914,7	5191	162,0	26,6	17,6	53,1
2023	2672	4014,4	1333,1	6537,8	178,8	5,1	20,4	45
2024	3122,7	4486,7	1358,5	7658,7	190,8	12	17,7	52,7

Протягом 1997–2024 рр. доходи державного бюджету України демонстрували стійке номінальне зростання: від 15,7 млрд. грн. у 1997 р. до 3122,7 млрд. грн. у 2024 р. Однак у реальному вимірі з урахуванням рівня інфляції простежуються значні коливання, що ставить під сумнів стабільність

цієї динаміки. Зокрема, відсутність чіткої тенденції зростання ВВП у доларовому еквіваленті, який упродовж аналізованого періоду незначно перевищував рівень 2008 р., свідчить про суттєвий вплив інфляційних процесів та курсових коливань.

Критичне падіння доходів бюджету відбулося у 2009 р., коли через глобальну фінансову кризу вони скоротилися на 9,5 % у порівнянні з 2008 р., тоді як номінальний ВВП у доларах США знизився на 34,2 %. Різкі зміни в дохідній частині бюджету припали на найбільш кризовий період існування країни 2020-2024 рр, що продемонстровано у табл. 2.2.

Таблиця 2.2

Динаміка доходів Державного бюджету України за 2020-2024 рр, млн. грн

Показник	Роки					Абсолютний приріст, +,-	
	2020р.	2021р.	2022р.	2023р.	2024р.	2024/2023 рр.	2024/2020 рр.
Податкові надходження	851115,6	1107090,9	949764,4	1203544,1	1647189,6	443645,5	796074,0
Неподаткові надходження	212946,9	175357,9	346327,7	991601,7	974398,5	-17203,2	761451,6
Доходи від операцій з капіталом	79,4	328,7	611,0	100,3	183,9	83,6	104,5
Трансферти від органів управління	10658,0	12576,1	9465,6	42915,3	26522,3	-16393,0	15864,3
Трансферти від Європейського Союзу, урядів іноземних держав, міжнародних організацій, донорських установ	1029,7	1289,9	481090,7	433404,5	473945,2	40540,7	472915,5
Цільові фонди	187,1	209,4	136,2	432,1	473,9	41,8	286,8
Разом	1076016,7	1296852,9	1787395,6	2671998,0	3122713,4	450715,4	2046696,7

У 2022–2024 рр. спостерігається значне прискорення темпів зростання бюджетних надходжень (середньорічний приріст – 34 %), що обумовлено насамперед інфляцією національної валюти внаслідок повномасштабної війни

та суттєвим збільшенням зовнішньої фінансової підтримки. Особливо показовим є зростання частки безповоротної міжнародної допомоги, яка у 2022–2024 рр. досягла середнього рівня 19,4 % у структурі доходів бюджету.

У структурному розрізі відзначається зниження відносної ваги податкових надходжень, які у 2002–2021 рр. формували основну частку бюджетних доходів (65,7–85,4 %). Це явище є наслідком як погіршення загального економічного стану, що звузило податкову базу, так і зростання частки міжнародної допомоги, яка компенсувала втрати від скорочення внутрішніх фіскальних надходжень.

Видатки державного бюджету демонструють аналогічну тенденцію до зростання, проте їхнє прискорення після 2022 р. є значно виразнішим, що можна побачити на рис. 2.1. Це зумовлено суттєвим збільшенням фінансування оборонного сектору, реалізацією програм відновлення та розширенням соціальної підтримки громадян, постраждалих унаслідок бойових дій.

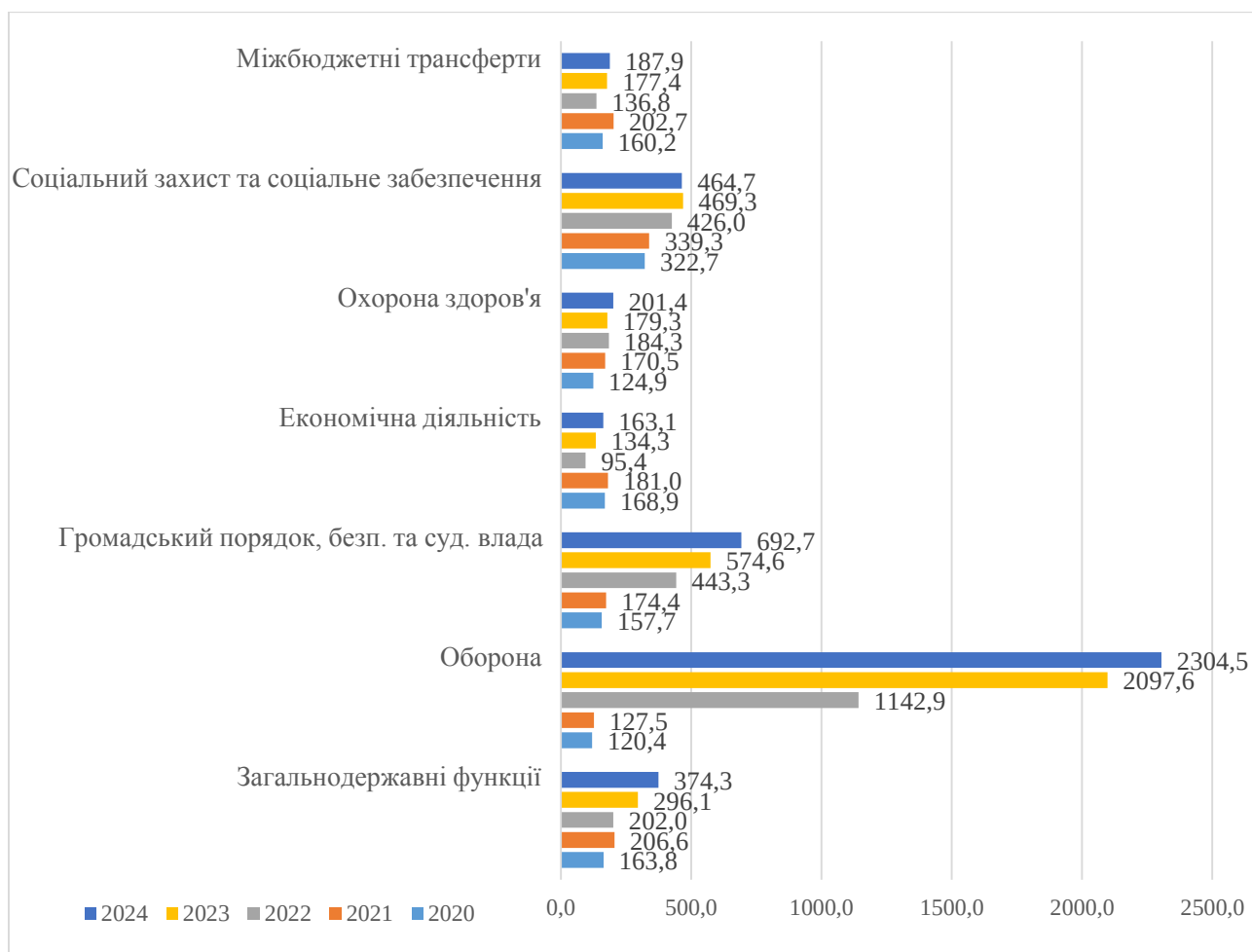

Рис. 2.1. Динаміка окремих видатків за функціональною класифікацією
Державного бюджету України за 2020-2024 рр., млрд. грн

Найбільшу питому вагу в 2024 р. мали видатки на оборону (51,4 %). З початком повномасштабної війни у 2022 р. оборонні видатки стали пріоритетним напрямом фінансування, демонструючи зростання у 19 разів порівняно із 2020 р.

Наступним за обсягом видатків напрямом є «громадський порядок, безпека та судова влада», частка якого у 2024 р. склала 15,4 % загального бюджету. Основний обсяг коштів спрямовується на підтримку діяльності правоохоронних органів, боротьбу зі злочинністю та охорону державного кордону.

Фінансування соціальної сфери залишалося стабільно високим протягом досліджуваного періоду. У 2024 р. питома вага фінансування соціальної сфери склала 10,4 % державного бюджету. Найбільша частина цих коштів спрямовується на забезпечення соціального захисту пенсіонерів, що становить майже 60 % усіх соціальних видатків. Окрім цього, у 2024 р. на тлі зростання кількості військових ветеранів, видатки на їхній соціальний захист збільшилися на 60,8% у порівнянні з 2023 р.

Четвертим за обсягом напрямом бюджетних видатків у 2024 р. є загальнодержавні функції, на які було спрямовано 8,3 % державного бюджету. Основна частина цих коштів використовується для обслуговування державного боргу та виплат за державними деривативами. Також значну частку у структурі видатків займають видатки на діяльність органів державного управління.

Система охорони здоров'я отримала найбільше фінансування (за питоною вагою) у 2020–2021 рр., що було пов'язано з пандемією COVID-19. У 2024 р. частка видатків на охорону здоров'я склала 4,5% бюджету.

Видатки на економічну діяльність мали нестабільну динаміку упродовж досліджуваного періоду. У 2022 р. вони суттєво знизилися на 47,3%, що пояснюється зміщенням бюджетних пріоритетів у бік безпекових потреб. Однак у 2024 р. фінансування цього напрямку зросло на 21,2% порівняно з попереднім

роком, а його питома вага у загальній структурі бюджету склала 3,6%. Видатки на економічну діяльність переважно спрямовуються на підтримку сільського господарства, паливно-енергетичного комплексу, транспорту, промисловості та будівництва.

Окремої уваги заслуговують міжбюджетні трансферти, що здійснюються з державного бюджету. Їх обсяг є індикативним щодо функціональної ролі державного фінансування у вирівнюванні ресурсної забезпеченості між бюджетами різних рівнів. Зокрема, у 2024 році частка таких трансфертів становила 4,2% у структурі всіх видатків державного бюджету, що свідчить про збереження інструменту фінансового вирівнювання як одного з ключових у системі міжбюджетних відносин.

Як можна побачити у таблиці (Додаток А), питома вага видатків державного бюджету, спрямованих на охорону навколишнього природного середовища, житлово-комунальне господарство, духовний та фізичний розвиток, а також освіту у 2024 році залишалася на порівняно низькому рівні. Зокрема, у структурі загальних видатків державного бюджету витрати на охорону довкілля становили лише 0,2 %, на житлово-комунальне господарство – 0,2 %, на духовний і фізичний розвиток – 0,4 %, тоді як на освіту – 1,4 %. Водночас варто акцентувати на тому, що обмежений обсяг централізованого фінансування за вказаними напрямками значною мірою зумовлений їх функціональною децентралізацією. Значна частина видатків за цими напрямками, особливо у сфері освіти, фінансується за рахунок коштів місцевих бюджетів у межах реалізації делегування повноважень територіальним громадам.

Як наслідок стрімкого нарощення бюджетних видатків, дефіцит бюджету у 2022–2024 рр. досяг критичних рівнів, коливаючись у межах 17,6–20,4 % ВВП. Зазначений показник значно перевищує безпечний рівень, встановлений Маастрихтськими критеріями (3 % ВВП) і свідчить про суттєву нестачу власних ресурсів для фінансування нагальних потреб. Аналіз динаміки дефіциту у попередні періоди свідчить про те, що саме повномасштабна війна

стала ключовим чинником дестабілізації бюджетної системи. Зокрема, до 2022 р. співвідношення дефіциту державного бюджету до ВВП не перевищувало 5,2 %, що вказує на відносну стійкість бюджетної системи.

Таким чином, аналіз динаміки видатків державного бюджету України у 2020–2024 рр. дає підстави для висновку про кардинальну зміну пріоритетів бюджетної політики. Якщо у 2020–2021 рр. структура державних видатків була відносно збалансованою із високою часткою фінансування соціальних програм, охорони здоров'я та економічної діяльності, то з 2022 р. відбувся різкий перерозподіл бюджетних ресурсів на користь оборонного сектору. У 2023–2024 рр. оборонні видатки становили понад 50 % загального обсягу державного бюджету, що є безпрецедентним явищем у фінансовій історії України.

Узагальнюючи, слід констатувати, що Україна опинилася у вкрай кризовому становищі, що значною мірою ускладнює реалізацію стратегічних завдань сталого розвитку. Зокрема, обмеженість фінансових ресурсів державного бюджету, необхідність їхнього пріоритетного спрямування на безпекові та соціальні потреби, а також значна макроекономічна нестабільність створюють суттєві перешкоди для досягнення довгострокових цілей економічного зростання та сталого розвитку.

2.2. Аналіз впливу державного бюджету на досягнення цілей сталого економічного розвитку

Як було раніше обґрунтовано, державний бюджет виступає фундаментальним інструментом фіскального регулювання, що дає змогу не лише впливати на динаміку макроекономічних показників, а й визначати пріоритети економічного зростання та напрями галузевої трансформації. Через бюджетні механізми держава формує умови для стимулювання розвитку окремих секторів економіки. Водночас одним із ключових чинників стратегічного планування є формування комплексної програми соціально-

економічного розвитку території. У цьому контексті особливого значення набуває реалізація цілі сталого розвитку «Гідна праця та економічне зростання», що виступає не лише орієнтиром соціально-економічної політики, а й індикатором ефективності державного втручання в економічну систему. Динаміку окремих індикаторів за даною ціллю подано у табл. 2.3.

Таблиця 2.3

Динаміка досягнення окремих індикаторів цілі сталого розвитку «Гідна праця та економічне зростання» в Україні

Показник	Роки									Завд. 2020 р.	Завд. 2030 р.
	2015 р.	2016 р.	2017 р.	2018 р.	2019 р.	2020 р.	2021 р.	2022 р.	2023 р.		
Індекс фізичного обсягу ВВП, %	90,2	102,4	102,4	103,5	103,2	96,2	103,4	71,2	105,5	>104	>107
Частка валового нагромадження,% основного капіталу у ВВП,%	13,5	15,5	15,8	17,7	17,6	13,4	13,2	11,9	19,9	23	22
Частка експорту товарів з використанням у виробництві технологій високого та середньовисокого рівня в загальному обсязі експорту товарів, %	19,2	17,3	16,8	17	16,4	16,4	14,6	13,5	11,8	>28	>19
Місце України у рейтингу за Глобальним інноваційним індексом	64	56	50	43	47	45	49	57	55	50	40
Коефіцієнт віддачі основних засобів	0,119	0,12	0,119	0,121	0,119	0,111	0,112	-	-	>0,26	>0,45
Індекс продуктивності праці,%	99,2	103,5	103,1	102,2	101,8	100,3	105,5	-	-	>104	>105,8
Рівень зайнятості населення віком 20-64 роки, %	64,4	64,2	64,2	65,6	66,9	65,2	64,8	-	-	>66	>70
Частка молоді, яка не працює, не навчається, у загальній чисельності осіб віком 15-24 роки, %	17,2	17,8	15,9	14,5	15,6	15,5	14,3	-	-	<17	<15,5
Частка ДВ за суб'єктів МСП у % до загальної суми ДВ, %	58,1	62,3	62,6	64,3	66,4	70,2	66,1	72,4	-	70	80

Індекс фізичного обсягу ВВП демонструє зростаючу тенденцію в період 2016–2019 рр. (понад 102 %), проте у 2020 р. зафіксовано суттєве падіння до 96,2 %, що пояснюється негативним впливом пандемії COVID-19. Найбільш різке падіння спостерігалось у 2022 р. (71,2 %) внаслідок повномасштабного вторгнення РФ. Втім, у 2023 р. показник зріс до 105,5 %, що свідчить про певне відновлення економіки, хоча його стійкість залишається під питанням у контексті високих ризиків безпекового та політичного характеру. Досягнення цільового орієнтира понад 107 % до 2030 р. виглядає вкрай амбітним, хоча і потенційно реальним за умов ефективної нейтралізації зовнішніх шоків і внутрішньої економічної стабілізації.

Частка валового нагромадження основного капіталу у ВВП демонструвала поступове зростання до 2018 р., однак уже в 2020 р. зафіксовано різке зниження (13,4 %). Натомість у 2023 р. показник сягнув 19,9 %, що є найбільшим значенням за весь аналізований період і свідчить поживавлення інвестиційної діяльності, переважно у військово-промисловий комплекс. У разі завершення війни та започаткування масштабної реконструкції країни, досягнення цільових орієнтирів виглядає обґрунтовано можливим.

Водночас частка високотехнологічної складової в експорті має стабільну негативну динаміку: з 19,2 % у 2015 р. до лише 11,8 % у 2023 р. Така тенденція вказує на збереження сировинної орієнтації зовнішньої торгівлі та недостатній рівень технологічного переоснащення промисловості. З огляду на це, досягнення індикатора (>28 %) до 2020 р. не було реалізовано, а стратегічна мета (>19 %) до 2030 р. потребує цілеспрямованих державних програм з підтримки НДДКР та стимулювання переробної галузі. Непрямою ілюстрацією низької інноваційної динаміки є позиції України у Глобальному інноваційному індексі, які впродовж аналізованого періоду коливалися в межах 43–64 місць, не демонструючи поступального руху до топ-30, що закладено як цільовий орієнтир [48, с. 16].

Індекс продуктивності праці виявляє періоди позитивної динаміки (зокрема у 2021 р. – 105,5 %), проте загалом демонструє волатильність і

чутливість до зовнішніх потрясінь. Аналогічна ситуація простежується і щодо коефіцієнта віддачі основних засобів, який утримується на рівні 0,11–0,12, що вдвічі нижче від цільового значення ($>0,26$). З огляду на обмежену місткість внутрішнього ринку та дефіцит інвестицій, досягнення запланованого рівня продуктивності потребуватиме зміщення акцентів на експортноорієнтовану модель розвитку та глибоку модернізацію виробничих потужностей.

Станом на 2021 рік частка молоді, що не працювала і не набувала професійних навичок була достатньо низькою, навіть нижче цільового показника на 2030 р. Однак у зв'язку з відсутністю офіційної статистики після 2021 р., неможливо об'єктивно оцінити актуальний стан трудового потенціалу молодого покоління. Аналогічна ситуація і щодо показника рівня зайнятості населення.

Позитивною тенденцією є динаміка частки доданої вартості, створеної малими та середніми підприємствами: зростання з 58,1 % у 2015 р. до 72,4 % у 2022 р. свідчить про зростання ролі МСП в економіці, зокрема у сферах логістики, ІТ та послуг. Разом з тим, такий результат не варто інтерпретувати однозначно позитивно, оскільки зростання питомої ваги МСП частково зумовлено вимушеною зупинкою великих підприємств на сході та півдні країни внаслідок воєнних дій, що спотворює структуру виробництва.

Отже, аналіз динаміки індикаторів ЦСР 8 вказує на структурну неоднорідність прогресу: відносно позитивні зрушення спостерігаються в індикаторах, пов'язаних з активністю МСП, інвестиціями та частково зайнятістю. Водночас темпи впровадження інновацій та технологічного переозброєння залишаються недостатніми.

З урахуванням глибини кризових процесів, що спостерігались в Україні впродовж останніх років, а також з огляду на обмежену доступність достовірної статистичної інформації за низкою критично важливих макроекономічних індикаторів, постає об'єктивна складність у проведенні повноцінної кількісної оцінки впливу державного бюджету як провідного фіскального інструменту на досягнення цілей сталого економічного розвитку. Попри це певні кореляції між

показниками можна відстежити. Графічну інтерпретацію взаємозв'язку податкового навантаження та розрахованих індексів сталого економічного розвитку подано на рис. 2.2.

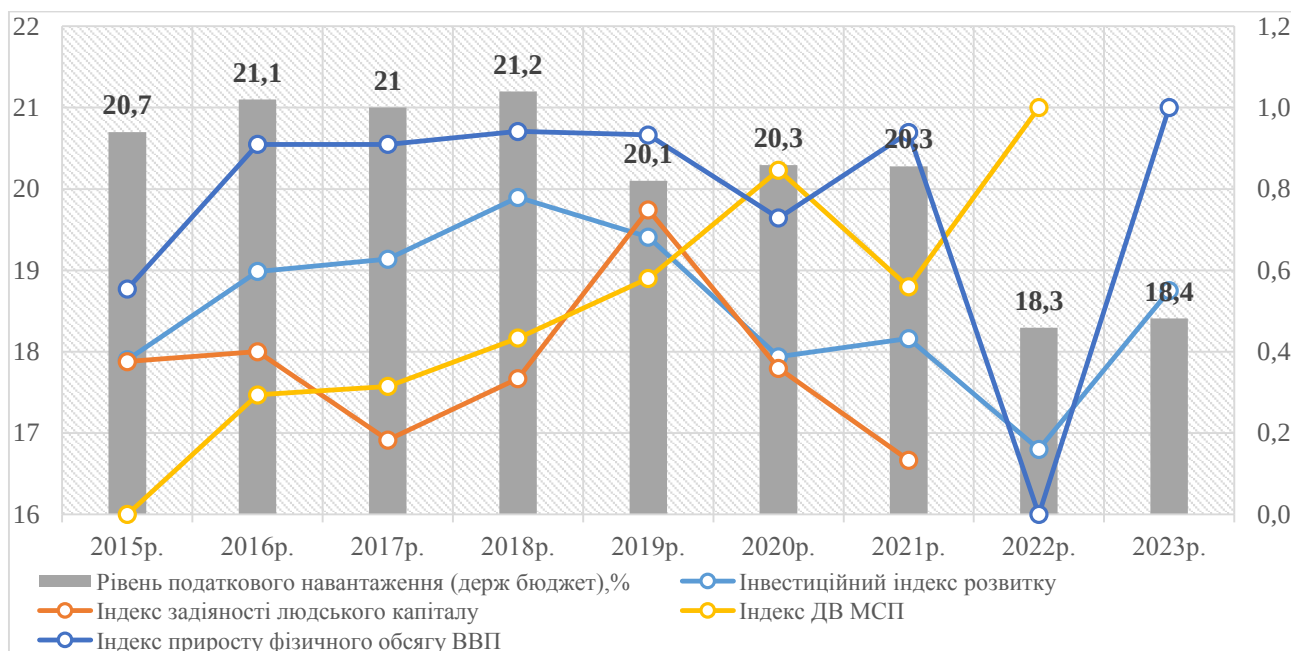

Рис. 2.2. Графічна інтерпретація взаємозв'язку між податковим навантаженням та індексами сталого економічного розвитку

Індекси, представлені на рис. 2.2, були отримані шляхом застосування методу лінійної нормалізації первинних значень, наведених у табл. 2.3, до уніфікованого діапазону $[0;1]$. Подальше агрегування здійснювалося з урахуванням встановлених питомої ваги кожного показника у структурі відповідного інтегрального індексу. Такий підхід забезпечує збереження відносних пропорцій між значеннями та дозволяє коректно інтерпретувати результати в межах порівняльного аналізу.

На основі результатів проведеного кореляційного аналізу встановлено, що чіткий лінійний зв'язок між рівнем податкового навантаження та інтегральними індексами економічного розвитку відсутній. Проте, коефіцієнт кореляції (r) між рівнем податкового навантаження та часткою ДВ за суб'єктами МСП у % до загальної суми ДВ становить $-0,76$, що свідчить про наявність обернено пропорційної залежності між зазначеними показниками. Таким чином, зниження податкового навантаження супроводжується

зростанням ролі суб'єктів МСП в економіці, що узгоджується з фундаментальними положеннями сучасної економічної теорії щодо впливу фіскального тиску на підприємницьку активність. Водночас, починаючи з 2020 року, спостерігається домінування спадної динаміки показників економічного розвитку, що, у свою чергу, зумовлено переважно впливом зовнішніх шоків, а не реалізацією інструментів фіскально-монетарної політики, зокрема податкової.

Кореляція між видатками бюджету на економічну діяльність і житлово-комунальне господарство та відповідними індексами розвитку варіюється в межах від $-0,35$ до $0,64$. Така амплітуда свідчить про відсутність сталого взаємозв'язку, що зумовлено дією низки негативних чинників (пандемії та повномасштабної війни), які нівелюють потенційний ефект бюджетних витрат. Аналогічна ситуація характерна і для загального обсягу видатків державного бюджету.

Отже, у досліджуваному періоді державний бюджет не виконував визначальної функції щодо забезпечення досягнення цілей сталого економічного розвитку. Його основне призначення полягало у вирішенні нагальних соціально-економічних викликів, які здебільшого мали непередбачуваний характер (в першу чергу, забезпечення обороноздатності країни від агресора). Водночас реалізація ефективної стратегії бюджетної підтримки сталого розвитку можлива лише за умови стабілізації інституційного та політичного середовищ країни.

2.3. Оцінка ролі державного бюджету у фінансуванні розвитку промисловості, енергетики та інфраструктури в кризових умовах

В умовах повоєнного відновлення України особливого значення набуває ефективне використання державних фінансових ресурсів відповідно до цілей сталого розвитку. Водночас стратегічним пріоритетом залишається формування

інституційних та економічних засад для подальшої розбудови країни, її технологічного оновлення та інноваційного зростання. Актуальні макроекономічні тенденції свідчать про наявність загроз регресивного розвитку, що зумовлюють ризик структурного послаблення економіки та її наближення до характеристик країн, що розвиваються. Визначальним фактором цих негативних змін є наслідки повномасштабної війни, які спричинили руйнування промислових потужностей, деградацію інфраструктури та значні втрати населення країни. На рис. 2.3. можна побачити регресійні тенденції у досягненні окремих показників цілей сталого розвитку «Доступна та чиста енергія», «Промисловість, інновації та інфраструктура». Більш детальний аналіз подано у Додатку Б.

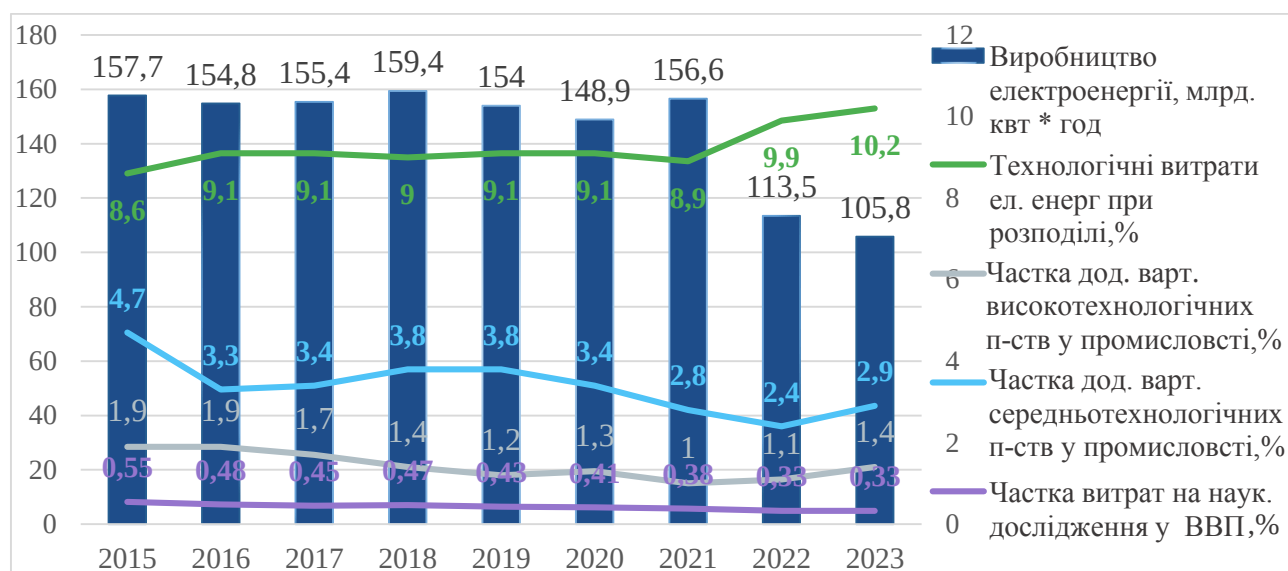

Рис. 2.3. Динаміка показників окремих цілей сталого розвитку України

Проаналізувавши статистичні дані за останні роки можна стверджувати наступне. Із початком повномасштабного вторгнення РФ рівень виробництва електроенергії зазнав суттєвого зниження, що призвело до масштабних і тривалих відключень споживачів від електропостачання. Так, у 2023 році обсяги виробництва електроенергії в натуральному вираженні становили лише 67,1% від рівня 2015 року. Крім цього, посилилися негативні тенденції у сфері енергоефективності. Зокрема, спостерігається зростання технологічних втрат енергії, що знижує загальну ефективність функціонування енергосистеми та

негативно впливає на конкурентоспроможність національної економіки. Втрати тепла в тепломережах зросли з 18,5 % у 2018 році до 19,5% у 2023 році, що значно перевищує цільове значення, заплановане на 2030 рік на рівні 15 %. Разом із тим, до позитивних тенденцій варто віднести поступове збільшення частки енергії, виробленої з відновлюваних джерел (далі ВДЕ), у структурі кінцевого енергоспоживання. У період до початку широкомасштабної агресії цей показник зріс із 5 % у 2015 році до 9,2 % у 2020 році. Проте за період 2021–2023 років статистичні дані щодо частки ВДЕ у структурі споживання відсутні, що унеможливорює достовірну оцінку подальшої динаміки. Енергоємність ВВП демонструвала позитивну динаміку у період до 2022 року, що проявлялося у поступовому зниженні цього показника та його наближенні до встановлених цільових орієнтирів. Станом на 2020 рік показник становив 0,167 кг н. е. на 1 дол. США за ПКС 2011. Враховуючи наслідки повномасштабної війни, можна зробити припущення, що показник суттєво погіршився порівняно з 2020 роком.

У контексті досягнення цільових орієнтирів сталого розвитку в частині промисловості спостерігаються виразні негативні тенденції. Значення ключових індикаторів істотно відхиляються від очікуваних орієнтирів. Зокрема, частка доданої вартості, створеної високотехнологічними підприємствами, скоротилася до рівня 1,4 %, тоді як аналогічний показник для середньотехнологічних підприємств знизився до 2,9 %. Подібну динаміку демонструє й індикатор частки витрат на наукові дослідження у складі ВВП: у 2023 році він становив 0,33 %, що суттєво нижче порівняно з 0,55 % у 2015 році. Водночас частка реалізованої інноваційної продукції в загальному обсязі промислової продукції, зафіксована на рівні 1,9 % у 2020 році, залишається далекою від цільового значення на 2030 рік, яке визначено на рівні 2,8 %.

Серед позитивних зрушень у сфері сталого розвитку варто виокремити тенденцію до зменшення обсягів викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря від стаціонарних джерел. Згідно зі статистичними даними, станом на 2023 рік цей показник становив 42,8 % від рівня 2015 року. Водночас обсяг викидів парникових газів демонструє іншу динаміку – з 2015 року його

значення практично не зазнало змін. У 2022 році показник становив 37,8 % від рівня 1990 року, що вказує на тривалу стабілізацію, але не на суттєвий прогрес у досягненні кліматичних цілей.

Отже, Україна продемонструвала певний прогрес у досягненні окремих цілей сталого розвитку, зокрема щодо зниження енергоємності валового внутрішнього продукту, збільшення частки ВДЕ у загальному енергетичному балансі та скорочення рівня викидів забруднюючих речовин в атмосферу. Однак навіть ця позитивна динаміка залишається неоднозначною, зважаючи на суттєву втрату промислового потенціалу внаслідок повномасштабної війни. Водночас перед країною постають значні виклики, зокрема пошкоджена енергетична інфраструктура, обмежений розвиток високотехнологічних та інноваційних секторів економіки.

Відповідно до принципів субсидіарності та самостійності бюджетної системи, значна частина повноважень у сфері фінансування делегована місцевим бюджетам. Однак відновлення громад, що зазнали руйнувань унаслідок бойових дій, є неможливим тільки за рахунок їхніх власних фінансових ресурсів. У такому контексті постає необхідність у державній підтримці таких територіальних громад через механізми горизонтального фінансового вирівнювання або залучення зовнішніх джерел фінансування. Водночас державний бюджет, перебуваючи під значним навантаженням унаслідок кризи воєнного періоду, має обмежені можливості щодо забезпечення достатнього рівня фінансування, що актуалізує питання диверсифікації джерел ресурсного забезпечення відбудови (питому вагу видатків продемонстровано в табл. 2.2).

Таблиця 2.4

Питома вага видатків на промисловість та інфраструктуру з державного бюджету у зведеному бюджеті України, 2020-2024 рр., %

Галузь	2020. р	2021 р.	2022 р.	2023 р.	2024 р.	Сер. знач.	Станд. відх.
1	2	3	4	5	6	7	8
1. Паливно-енергетичний комплекс	99,8	99,8	100	100	100	99,9	0,1

Продовження таблиці 2.4

1	2	3	4	5	6	7	8
2.Обробна промисловість	100					100	0
3. Будівництво	1,4	1,7	11,7	1,5	1,3	3,5	4,6
4. Транспорт, в .т .ч.	66	69,9	58,5	45,1	51	58,1	10,3
Дорожнє господарство	70,7	73,9	70,5	48,1	62,7	65,2	10,4
5. Житлово-комунальне господарство	0,3	0,3	1,3	11,9	11,3	5,0	6,0
6. Фундаментальні та прикладні дослідження (пром. та інфрастр.)	100					100	0

Проаналізувавши стан фінансування галузей промисловості та інфраструктури, що проходять через публічну сферу, можна стверджувати, що паливно-енергетичний комплекс і обробна промисловість фінансуються виключно з державного бюджету. Визначальним фактором є збереження державної монополії на передачу електроенергії, транспортування нафти та газу трубопроводами, а також наявність потужних енергогенеруючих компаній у державній власності: НАЕК «Енергоатом» та ПрАТ «Укргідроенерго». Питома вага видатків на будівництво показала сплеск у 2022 році через суттєве зменшення видатків з місцевих бюджетів. Насамперед у регіонах, які безпосередньо постраждали від війни. Водночас видатки на житлово-комунальне господарство зростали (в т.ч. в абсолютних показниках) у 2023–2024 роках, що пояснюється нагальною потребою у відновленні житлового фонду та забезпеченні умов для розміщення внутрішньо переміщених осіб.

Міністерство розвитку громад та територій, яке є головним органом у системі центральних органів виконавчої влади, здійснює формування та реалізацію державної політики у сферах благоустрою, житлово-комунального господарства та відновлення інфраструктури, пошкодженої внаслідок військової агресії [17]. Виступаючи головним розпорядником бюджетних коштів, міністерство забезпечує виконання програм та надання субвенцій місцевим бюджетам. Дані завдання є особливо актуальними в умовах війни та повоєнного відновлення. Також міністерство забезпечує функціонування та системи DREAM, законодавче та нормативне врегулювання її використання [32]. Виконання бюджетних програм продемонстровано у табл. 2.5.

Таблиця 2.5

Виконання окремих бюджетних програм Міністерства розвитку громад та територій націлених на муніципальну інфраструктуру за 2024 р., млн. грн.

Програма	Вид витрат	2023р. (план)	2023р. (факт)	2023р. факт/ план ,%	2024р. (план)	2024 (факт)	2024р. факт /план ,%
Відновлення енергозабезпечення (Харків, зима) (3101120)	Видатки (міжнародний грант)	-	-	-	1927	1927	100,0
Водопостачання та водовідведення – Миколаїв (3101570)	Видатки (міжнародний грант)	153,5	34,5	22,5	155,4	50,3	32,4
Розвиток водопостачання та комунального господарства (в т.ч. Миколаїв/Чернівці) (3101600)	Кредитування з держ. бюджету (за рахунок зовн. джерел)	3948,4	1 492	37,8	2876	918,8	31,9
Покращення якості водопостачання – Київ (3101670)	Кредитування з держ. бюджету (за рахунок зовн. джерел)	1128,5	0	0,0	99,8	0	0,0
Модернізація муніципальної інфраструктури (3101630)	Кредитування з держ. бюджету (за рахунок зовн. джерел)	-	-	-	2534,5	85,3	3,4
Розвиток інфраструктури та теплопостачання (3101650)	Видатки (за рахунок зовн. джерел)	58,2	29,3	50,3	42,6	21,6	50,7

Фінансування вищезазначених програм здійснюється виключно за рахунок зовнішніх джерел у формі безповоротної допомоги та кредитування. Згідно з наведеними у таблиці даними, міжнародна фінансова підтримка у вигляді грантів демонструє конкретні результати: повністю реалізовано заходи з відновлення енергозабезпечення у місті Харкові. Це є надзвичайно важливим з огляду на високу зону ризику, в якій перебуває місто, та критичну потребу у функціонуванні енергетичної інфраструктури. Аналогічна ситуація спостерігається щодо програми розвитку системи водопостачання та її відновлення у місті Миколаєві, яка також реалізується за рахунок грантових коштів. Водночас варто зазначити, що у 2024 році рівень виконання заходів у межах цієї програми становив лише 32,4 %.

Проте загалом аналіз реалізації проєктів свідчить про значне недовиконання більшості. Однією з наймасштабніших є програма розвитку

системи водопостачання в Миколаєві та Чернівцях, однак рівень її виконання протягом двох років суттєво не перевищував третини запланованого обсягу. Основними причинами затримок у Миколаєві є неможливість виконання робіт іноземними підрядниками через високі ризики обстрілів, тоді як у Чернівцях – затримки у проектуванні та будівництві, спричинені відтоком кваліфікованих кадрів та труднощами з їх бронюванням від мобілізації.

Як було зазначено раніше, особливо важливу роль у процесах економічного відновлення та модернізації національної інфраструктури, зокрема її соціального сегменту, відіграє реалізація публічних інвестиційних проєктів. Згідно з кейнсіанською концепцією, «значний мультиплікативний ефект у національній економіці забезпечують видатки на інфраструктурні проєкти та будівництво, оскільки вони інтегрують і одночасно стимулюють розвиток декількох галузей та економіку в цілому» [36, с. 74].

Згідно з визначенням, наведеним у БКУ, «публічний інвестиційний проєкт (далі ПП) - комплекс заходів (організаційно-правових, управлінських, аналітичних, фінансових та інженерно-технічних), визначених на основі національної системи документів стратегічного планування з метою розвитку окремих галузей, секторів економіки, регіонів та територіальних громад, спрямованих на створення (придбання), реконструкцію, технічне переоснащення основних засобів, інших необоротних матеріальних активів, нематеріальних активів, очікуваний строк корисної експлуатації яких перевищує один рік, не обмежених окремим об'єктом інвестування, які повністю або частково реалізуються за рахунок публічних інвестицій, у тому числі на умовах державно-приватного партнерства, крім заходів, пов'язаних з обороноздатністю держави» [1].

Як можна простежити з рис. 2.4, серед усіх ПП, що реалізуються у сфері індустріальних секторів, найбільшу частку запланованого фінансування становлять кошти державного бюджету. Їх обсяг орієнтовно складає 238 млрд грн, що свідчить про ключову роль державного бюджету як джерела ресурсного забезпечення стратегічно важливих галузей економіки.

Рис. 2.4. Загальний орієнтовний бюджет публічних інвестиційних проєктів зареєстрованих у системі DREAM за джерелами фінансування у секторах «Вода, санітарія та управління відходами», «Енергія та видобуток», «Комунікації та ІТ», «Промисловість, торгівля та послуги», «Транспортні послуги» станом на початок II півріччя 2025 року

Узагальнюючи, можна стверджувати, що ПП, що реалізуються за рахунок коштів державного бюджету, зазвичай мають більший масштаб і стратегічну значущість. Станом на початок другого півріччя 2025 року кількість ПП, що реалізуються за рахунок місцевих бюджетів, становить орієнтовно 860 одиниць, тоді як за рахунок державного бюджету – близько 750. Крім того, важливо підкреслити, що вагому роль у реалізації ПП на місцевому рівні відіграє механізм співфінансування з державного бюджету, зокрема у формі цільових субвенцій.

У територіальному розрізі реалізація ПП демонструє нерівномірний розподіл: найбільша концентрація проєктів за обсягом бюджетного фінансування спостерігається у західних та центральних регіонах України. Така

географічна диспропорція зумовлена, передусім, нижчим рівнем воєнних ризиків порівняно з прикордонними областями, що межують із державою-агресором. Також важливо зауважити, що незважаючи на значну кількість ПП, запланованих до реалізації за рахунок державного бюджету, фактичне фінансове покриття таких ініціатив становить лише 21,2 % від загальної потреби. Цей факт ілюструє обмеженість фіскального простору держави та вимагає запровадження пріоритетного, обґрунтованого відбору інвестиційних проєктів з метою досягнення найвищого соціально-економічного ефекту від вкладених бюджетних коштів.

Серед розпорядників (фондів) коштів, окрім згаданого раніше Міністерства розвитку громад і територій (реалізується або ініційовано близько 220 проєктів), доцільно виокремити Державне агентство відновлення та розвитку інфраструктури України (близько 300 проєктів) та Фонд ліквідації наслідків збройної агресії (близько 130 проєктів). Державне агентство відновлення та розвитку інфраструктури спрямовується і координується через Міністерство розвитку громад і територій [8]. Фонд, у свою чергу, є бюджетною програмою, спрямованою на відбудову, посилення захисту критичної інфраструктури та компенсації людям, чиє житло пошкодили або зруйнували внаслідок війни [37].

Отже, можна стверджувати, що досягнення сталого (в т.ч. економічного) розвитку країни в умовах повномасштабної війни є об'єктивно неможливим, а в період відновлення – вкрай складним завданням через значні людські втрати та масштабні руйнування інфраструктури. Відновлення національної економіки потребує активного залучення державних фінансових ресурсів, зокрема через механізми бюджетної політики та взаємодію із зовнішніми партнерами на міжнаціональному рівні. Водночас ефективність цих процесів значною мірою залежить від впровадження системних трансформацій, що сприятимуть довгостроковому економічному розвитку країни.

Висновки до розділу 2

Проаналізувавши роль Державного бюджету України у забезпеченні сталого економічного розвитку, можна стверджувати наступне:

1. Україна перебуває в умовах глибокої системної кризи, спричиненої тривалою війною, що істотно ускладнює реалізацію стратегічних орієнтирів сталого розвитку. Обмеженість фіскальної гнучкості, обумовлена необхідністю першочергового фінансування оборонного сектору та соціальних видатків, значно звужує можливості держави щодо підтримки структурних трансформацій та модернізації економіки. Крім того, підвищений рівень макроекономічної нестабільності, посилення інфляційного тиску та залежність від зовнішнього фінансування створюють додаткові виклики для ефективного планування та реалізації довгострокових цілей розвитку.

2. Потенціал державного бюджету як повноцінного інструменту фіскального регулювання економіки в досліджуваний період залишався суттєво обмеженим. З огляду на глибоку макроекономічну та безпекову нестабільність, класичні механізми фіскального впливу функціонували фрагментарно або взагалі втрачали ефективність. У результаті аналізу не зафіксовано наявності сталих або статистично значущих кореляцій між бюджетними показниками та індикаторами досягнення цілей сталого економічного розвитку.

3. Динаміка індикаторів досягнення цілей сталого розвитку в таких критично важливих секторах, як промисловість, енергетика та інфраструктура, характеризується переважно негативними тенденціями. Водночас слід підкреслити, що фінансування з державного бюджету, а також залучення зовнішніх кредитних ресурсів під державні гарантії, залишаються фундаментальними інструментами підтримки та розвитку публічного сектору. Саме ці джерела забезпечують критичну масу фінансових ресурсів, необхідних для запуску та реалізації публічних інвестиційних проєктів. Доказом цього є значна кількість таких проєктів, які або вже реалізуються, або перебувають на стадії планування, з опорою саме на державне фінансування.

РОЗДІЛ 3

ШЛЯХИ ПОКРАЩЕННЯ ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ
ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ ДЛЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАЛОГО
ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ КРАЇНИ3.1. Зарубіжний досвід державної бюджетної політики у забезпеченні
сталого економічного розвитку

Сучасний світ перебуває у постійній динаміці розвитку, що особливо проявляється у сфері бюджетного управління. Трансформація бюджетних механізмів є важливою умовою адаптації до нових викликів і забезпечення сталого розвитку. У ХХІ столітті глобалізація сформувала складну мережу взаємозв'язків між країнами, охоплюючи економічну, соціальну, політичну та культурну сфери. Лише незначна кількість країн із маргінальними системами управління та ідеологіями, такими як КНДР або Афганістан, залишаються поза цими процесами. Попри високий рівень глобальної інтеграції, реалізація концепції сталого розвитку стикається із суттєвими викликами. Одним із найбільших є зростання геополітичної напруженості, яка посилюється через формування двополюсного світу. Україна, що географічно та політично знаходиться на межі цих двох світів, особливо гостро відчуває вплив цих процесів.

Як наслідок, вищезазначені тенденції значно впливають на бюджетну політику країн, зокрема через необхідність збільшення видатків на оборону. Вимоги щодо підвищення оборонних витрат до 5% ВВП, висунуті президентом США Дональдом Трампом до країн-членів НАТО, демонструють загальну тенденцію до переорієнтації бюджетних пріоритетів на безпекові цілі [59].

Така ситуація створює серйозні виклики для бюджетного управління. Підвищення видатків на оборону може зумовити необхідність скорочення витрат у таких сферах, як освіта, охорона здоров'я або соціальний захист.

Одночасно це вимагає активного пошуку додаткових джерел доходів через оптимізацію фіскальної політики, зокрема підвищення податкової ефективності та вдосконалення механізмів адміністрування податків. Проте недоліки у балансуванні цих процесів можуть мати негативні наслідки. Серед основних ризиків – посилення боргового навантаження (що набуло критичного значення в Україні), недофінансування критично важливих сфер або виникнення кризових явищ у бюджетній системі. Це підкреслює необхідність розроблення стратегічно зважених і довгостроково орієнтованих підходів до бюджетного планування.

В Україні, зі здобуттям нею незалежності, глобалізація значно вплинула на економічні, соціальні та політичні процеси, інтегруючи Україну до світових економічних систем, міжнародної торгівлі та багатосторонньої співпраці в рамках міжнародних організацій. Дослідивши надходження державного бюджету, можна стверджувати, що їх вагома частка є наслідком взаємодії України з іншими країнами та міжнародними організаціями для отримання грантів чи залучення позик з метою фінансування дефіциту бюджету. У цих умовах стає важливим вивчення міжнародного досвіду країн, які стикалися зі схожими проблемами бюджетного дефіциту та фінансової нестабільності.

Водночас слід зазначити, що ситуація в Україні має унікальні характеристики, зумовлені триваючою війною. Це створює додаткові виклики, такі як значне навантаження на бюджет через оборонні видатки, потребу у відновленні інфраструктури та підтримці постраждалого населення. Тому, попри можливість адаптації міжнародного досвіду, розроблення ефективних стратегій повинно враховувати специфіку української ситуації та її довгострокові потреби.

Глобальна тенденція до скорочення державних видатків набуває дедалі більшої актуальності. В Аргентині політика так званої «бензопили», запроваджена новообраним у грудні 2023 року президентом Хав'єром Мілеєм, призвела до поступового зниження рівня інфляції з 211,4 % до 117,8 %, попри суттєве зростання одразу після його приходу, що пов'язано з різким

скороченням субсидій на енергію, водопостачання та транспорт. Політика дерегуляції й приватизації, ініційована адміністрацією Мілейя, витікає з ідеологічної платформи лібертаріанських підходів, які орієнтовані на скорочення ролі держави в економіці та максимізацію ринкової ефективності. У межах проведеної адміністративно-кадрової реформи чисельність урядового апарату була зменшена приблизно на 50 %, а в державному секторі ліквідовано близько 50 000 робочих місць. Одночасно запроваджено тимчасове призупинення укладання нових контрактів на громадські роботи та державні закупівлі і скасовано чинні субсидії на транспортні перевезення та паливні витрати. Паралельно здійснено комплекс заходів із лібералізації ринку праці, проведено скорочення державних видатків у секторі освіти та скасовано низку податкових пільг і преференцій, спрямованих на стимулювання іноземних інвестицій. Наслідком таких заходів стало досягнення бюджетного профіциту на рівні 0,3 % ВВП, що є значним результатом на тлі високого державного боргу країни [21]. Скорочення державних видатків в Україні виступає стратегічним інструментом для вирішення двох взаємопов'язаних завдань: забезпечення стабільного фінансування оборонних потреб та створення фіскального простору для обслуговування й погашення державного боргу у післявоєнний період.

Ще одним інструментом скорочення витрат та отримання надходжень до бюджету є приватизація державного майна та підприємств. Ключовим правовим інструментом, що надало виконавчій владі повноваження для масштабних перетворень, стало прийняття «Ley de Bases» (Базовий закон) у червні 2024 р., яке формалізувало можливість повної або часткової приватизації окремих державних підприємств у стратегічних секторах [41]. До середини 2025 року уряд ініціював серію великих операцій у енергетичному секторі з метою передачі окремих гідроелектростанцій у приватні чи концесійні формати [43]. У секторі водопостачання уряд запустив процедуру приватизації AYSA: передбачено розміщення пакета акцій через міжнародні й локальні механізми. Транспортна реорганізація передбачає передачу залізничних ліній у вигляді

довготривалих концесій [43]. Як перший практичний кейс приватизації в ранній фазі правління був здійснений продаж державної металургійної компанії IMPSA, що став прецедентом для подальших операцій та продемонстрував прагнення виконавчої влади до швидкої реалізації оголошених планів реструктуризації державних активів [42].

На даний час в Україні є велика кількість можливих об'єктів приватизації (повної та часткової), що принесуть значні надходження до Державного бюджету (зменшать видатки та заборгованість тощо), а саме: «Турбоатом», «Приватбанк», «Одеський припортовий завод», підприємства оборонно-промислового комплексу, АТ «Укрзалізниця», АТ «Укрпошта», місцеві водоканали і т.д. Так, приватизацію об'єктів із високою експозицією до воєнних ризиків доцільно розглядати в післявоєнний період, коли зросте ліквідність ринку та відновиться платоспроможний попит; інакше існує ризик недооцінки активу та втрати потенційного доходу для держави.

Попри необхідність фінансової консолідації, основним пріоритетом державної політики має залишатися максимізація ефективності та раціональності розподілу бюджетних ресурсів. Особливий акцент необхідно приділити довготривалим проєктам, що формують стійкий соціально-економічний ефект. Інвестиції, спрямовані не в пріоритетні сектори або на об'єкти з невисокою економічною й соціальною віддачою, зумовлять уповільнення темпів відновлення та стримуватимуть загальний економічний розвиток країни.

Одним із важливих нововведень у систему управління публічними інвестиціями в Україні стало впровадження методики формування та використання портфелів публічних інвестицій на державному, регіональному та місцевому рівнях. Згідно з постановою Кабінету Міністрів України від 28 лютого 2025 р. № 527 було затверджено Порядок підготовки публічних інвестиційних проєктів і програм, процедури їх оцінювання, а також Порядок формування єдиного проєктного портфеля публічних інвестицій держави та галузевих (секторальних) портфелів [9]. Ключовою метою цього інституційного

нововведення є уніфікація критеріїв відбору інвестиційних проєктів та забезпечення їх узгодженості з програмами соціально-економічного розвитку регіонів і стратегічними завданнями у сфері досягнення цілей сталого розвитку. Такий підхід дозволяє створити більш прозору та ефективну систему управління інвестиційними ресурсами. Водночас він зменшує вплив адміністративно-бюрократичних чинників на процес відбору проєктів і потенційно мінімізує вплив ірраціональних поведінкових факторів, що нерідко проявляються у процесі бюджетного планування. Уникнення волюнтаризму в управлінських рішеннях залишається критично важливим, оскільки посадові особи, навіть керуючись деонтологічними імперативами, є схильними до когнітивних упереджень і емоційних реакцій. Впровадження методології рейтингування інвестиційних проєктів забезпечить можливість незалежного та обґрунтованого визначення пріоритетності сфер фінансування й територіального розподілу інвестицій.

Зазначена методика має успішні приклади реалізації у світовій практиці. Так, у Норвегії було запроваджено обов'язкову процедуру Quality Assurance (QA) для великих інфраструктурних проєктів. Відповідно до чинних правил, усі публічні інвестиційні ініціативи з очікуваним бюджетом понад €100 млн підлягають двоступеневому аудиту: QA1 передбачає оцінку альтернативних концепцій, тоді як QA2 зосереджується на перевірці бізнес-кейсу та кошторисної документації. Завдяки такому механізму уряд ухвалює рішення лише щодо тих проєктів, які демонструють належне співвідношення вартості й очікуваних вигод. Крім того, для забезпечення науково-аналітичної підтримки створено Concept Program при Норвезькому університеті науки і технологій, що займається збором емпіричних даних з реалізованих проєктів та проведенням експертних досліджень початкових фаз планування. Це дозволяє здійснювати системний підхід: паралельний аналіз кількох альтернативних рішень і детальне планування послідовності витрат у межах державного бюджету [53].

В Австралії, до прикладу, ключову роль відіграє незалежний орган Infrastructure Australia (IA). Його основним завданням є формування переліку

пріоритетних інвестиційних проєктів та аналіз їх портфеля. Відбір і подальший моніторинг здійснюються через чітко визначену інституційну структуру: зокрема, можливість отримання федеральної субсидії чи гарантії безпосередньо залежить від позиції проєкту у пріоритетному списку [50]. У Швеції стратегічне планування дорожньої та залізничної інфраструктури зосереджене в компетенції Національної транспортної адміністрації, яка діє за дорученням уряду. Кожні 10–12 років формується Національний план розвитку доріг і залізниць, і реалізації підлягають виключно ті проєкти, які відповідають його вимогам [57]. Нова Зеландія, у свою чергу, запровадила комплексну систему управління інвестиціями, яку координує Казначейство. Вона охоплює повний інвестиційний цикл: від стратегічної оцінки до розробки бізнес-кейсу та фінального схвалення Кабінетом Міністрів. Для проєктів середнього та високого рівня ризику передбачено незалежні аудити, а міністерства зобов'язані надавати щоквартальні звіти щодо перебігу реалізації інвестиційного портфеля. Важливою особливістю є класифікація проєктів за рівнем ризику і пріоритетності, що дозволяє уряду узгоджувати фінансування з бюджетними циклами та програмними документами [51].

Наведені приклади засвідчують широке використання моделі організації портфеля публічних інвестицій у розвинених країнах, де вона виступає дієвим інструментом підвищення результативності використання бюджетних ресурсів. Такий підхід забезпечує не лише раціональний розподіл фінансових потоків, але й підвищує прозорість процесів ухвалення рішень. В умовах України імплементація зазначеної моделі створює можливість упорядкувати реалізацію державних інвестиційних проєктів, підвищити їхню узгодженість із загальнонаціональними пріоритетами та сформувати передумови для більш стійкого економічного розвитку.

3.2. Напрями вдосконалення державної бюджетної політики в контексті забезпечення сталого економічного розвитку

Сучасний економічний стан України характеризується комплексом викликів, зумовлених наслідками військових дій, інституційною слабкістю, значним дефіцитом державного бюджету та критичною потребою у фінансуванні відновлення країни. У цих умовах необхідним є пошук новітніх рішень та диверсифікованих джерел фінансування, здатних забезпечити відновлення стійких темпів економічного розвитку. Варто зазначити, що до початку повномасштабного вторгнення Україна поступово втрачала позиції технологічного лідера, які вона займала у низці галузей у 1970–1980-х роках. У сучасних реаліях, з огляду на глобальні економічні тенденції та структурні зміни у світовому поділі праці, існує загроза консервації економіки України у форматі постачальника сировинної продукції з низькою доданою вартістю, а саме: сільськогосподарської продукції, лісових ресурсів, корисних копалин тощо.

Для запобігання такому сценарію в найкращому випадку до 2050 року постає необхідність сформувати в національній економіці високотехнологічні сектори. Водночас пріоритетним завданням залишається розвиток первинного сектору економіки як стратегічного джерела ресурсного забезпечення для внутрішнього споживання та подальшої глибокої переробки із створенням доданої вартості у вторинному секторі. Державна економічна політика повинна цьому сприяти, зокрема через державний бюджет як вагомий регулюючий інструмент. При цьому слід враховувати, що досягнення індикаторів цілей сталого розвитку в економічній сфері до 2030 року, навіть з урахуванням коригувань, запропонованих у доповіді 2024 року, є малоімовірним. Відтак, орієнтація на повне виконання встановлених індикаторів видається надто оптимістичним сценарієм. Натомість доцільно зосередитися на ініціюванні ефективних відновлювальних процесів, які сприятимуть формуванню стійких

тенденцій економічного зростання. Це, у свою чергу, дозволить визначити чіткі індикатори в більш довгостроковій перспективі, зокрема до 2040 року.

Лева частка сировинних ресурсів знаходиться на непідконтрольній території України, тому екстенсивний розвиток економіки є малоімовірним. Вимушений імпорт сировини суттєво ускладнює розвиток промислового сектору, оскільки призводить до фрагментації виробничих ланцюгів і зростання залежності від зовнішніх постачальників. Водночас забезпечення збалансованості платіжного балансу залишається критично важливим завданням.

Однак спроби стрімкого переходу до високотехнологічних секторів без належної основи – достатнього інвестиційного капіталу, науково-дослідного потенціалу та ефективної державної політики можуть спричинити помилкову розстановку пріоритетів і розпорошення ресурсів без досягнення результатів. Відсутність критичної маси освіченого населення, розвиненої інфраструктури та справедливих ефективних інституцій унеможлиблює сталий розвиток у будь-якому напрямі. Аналіз виконання державної програми розвитку системи водопостачання та водовідведення в м. Чернівці свідчить про значний вплив кадрового дефіциту на реалізацію інфраструктурних проєктів. Відсутність достатньої кількості кваліфікованих фахівців, залучених до проєктування, а також робітників, відповідальних за безпосереднє виконання завдань, істотно уповільнює модернізаційні та відновлювальні процеси.

Згідно з результатами дослідження Центру демографічних наук Леверхельма Оксфордського університету, населення України може скоротитися на 24-33 % залежно від тривалості війни [54]. При цьому структурна будова населення, яка у країнах із позитивним демографічним приростом зазвичай має форму піраміди, в Україні, за даними 2023 року, набуває іншої конфігурації. Зокрема, її структура нагадує «дерево» з вузьким «стовбуром» у віковій групі 20–30 років і широкими «гілками» у віковому діапазоні 40–60 років [22]. Дефіцит молодого населення, яке у найближчі десятиліття має стати основою економічного розвитку, становить одну з

ключових проблем демографічної кризи, що потребує стратегічного вирішення на державному рівні. У процесі вирішення цієї проблеми слід розуміти правило: «фінансові виплати $\neq$ приріст населення». Новітні дослідження вказують, що відчуття стабільності, зокрема економічної та соціальної, має більший вплив на рішення про народження дітей, ніж лише фінансові виплати [46]. Якщо ж говорити про реєміграцію українського населення, то даний процес слід розглядати як «гру з нульовою сумою», де умови життя, працевлаштування та створення бізнесу в Україні повинні бути кращими, ніж запропоновані за кордоном. Згідно з рейтингом від The Heritage Foundation та The Fraser Institute, де оцінюється 160–170 країн, Україна перебуває між Європою/Америкою та Африкою [25]. Тобто, існує нагальна потреба у зниженні фіскального тиску на суб'єктів економіки. Створення сприятливого економічного середовища відповідає меті досягнення індикаторів цілі сталого розвитку «Гідна праця та економічне зростання». Зокрема, збільшення частки ВВП малого та середнього бізнесу до 80 % потребує вагомих кроків, спрямованих на зниження податкового навантаження та полегшення можливостей ведення бізнесу в Україні.

З огляду на зазначене, імовірне скорочення міжнародної фінансової підтримки та значний дефіцит державного бюджету, постає необхідність оптимізації окремих категорій бюджетних видатків. Така фіскальна корекція узгоджується з принципами лібералізації державної фінансової політики, що є ключовим інструментом у контексті повоєнного відновлення національної економіки. Водночас структурний аналіз бюджетних видатків свідчить про об'єктивну неможливість скорочення оборонних видатків без досягнення стійкого миру та належних гарантій національної безпеки, оскільки саме ці видатки виконують критичну функцію у захисті країни.

Зважаючи на глобальні тренди по скороченню бюджетних видатків, існують передумови для пошуку цих шляхів в Україні. Насамперед, оптимізації та аудиту ефективності підлягають видатки на загальнодержавні функції, не пов'язані з обслуговуванням боргу. У 2024 році їхня питома вага становить

18 % у межах відповідної бюджетної статті, що в абсолютному вираженні дорівнює 66,9 млрд. грн. Одним із ключових напрямів підвищення ефективності бюджетної політики має стати скорочення та оптимізація діяльності міністерств, агентств і служб, а також проведення дерегуляційних заходів в економіці. Водночас необхідним є перегляд пріоритетів фінансування, що передбачає переоцінку ефективності та економності використання бюджетних коштів у сферах економічної діяльності, духовного та фізичного розвитку (напрямків, які здебільшого можуть бути приватизованими чи спонсорованими меценатами), соціального захисту.

Державна політика грошової підтримки населення потребує перегляду з огляду на ефективність витрачання ресурсів, зокрема програми «Національний кешбек» та «Зимова підтримка». Аналіз бюджетних призначень на 2025 рік показує, що на виплати «Зимової підтримки» у бюджеті передбачено 5 534,8 млн грн, тоді як на програму державної грошової допомоги покупцям товарів українського виробництва та часткової компенсації вартості техніки і обладнання вітчизняного виробництва – 2 600,0 млн грн. Станом на період січень-вересень 2025 року повністю профінансовано «Зимову підтримку» та на 1 945,1 млн грн «Програму державної грошової допомоги покупцям товарів українського виробництва».

Щодо програми одноразової «Зимової підтримки», її універсальний характер обмежує соціальний ефект: виплати всім категоріям населення не орієнтуються на тих, хто має найвищу потребу – постраждалих внаслідок збройної агресії, осіб, які опинилися у скрутному матеріальному становищі, та інші вразливі групи. Така універсальна адресація знижує цільову спрямованість соціальної політики та погіршує співвідношення «витрати – соціальний результат».

Програма «Національний кешбек» не забезпечує ані вираженого соціального ефекту, ані стійкого економічного стимулу для вітчизняного виробника. Механізм часткової компенсації більшою мірою вигідний тим споживачам, які мають вищі обсяги споживання; отже, ресурс розподіляється

пропорційно до споживчих можливостей, а не до соціальної потреби. З економічної точки зору прямі трансфери населенню тимчасово стимулюють попит на вітчизняні товари, проте супроводжуються негативними побічними ефектами: спотворення ринкової конкуренції, зниження стимулів для виробників щодо підвищення ефективності та зниження собівартості продукції.

Необхідно також враховувати адміністрування програм: на їх розроблення та виконання виділяються бюджетні ресурси на оплату праці апарату, що створює додаткові фіскальні навантаження та чинить ефект так званої «чиновницької ренти». У підсумку постає питання економічної доцільності підтримки формату програм, які вимагають значних адміністративних зусиль і не гарантують забезпечення пріоритетності допомоги. З практичної точки зору більш обґрунтованим є перехід до цільових механізмів соціальної допомоги, спрямованих на вразливі категорії населення, а також використання інструментів факторного захисту національного товаровиробника, зокрема митно-тарифних важелів.

Було розглянуто лише дрібну частину неефективних напрямів видатків. Для виявлення всіх «захованих» коштів необхідний аудит. У свою чергу, для забезпечення незалежного аудиту доцільним є створення національного аналога DOGE, діяльність якого не залежатиме від діючих органів влади. Важливим аспектом формування такого органу має стати залучення міжнародних експертів, науковців з університетів, а також широке висвітлення результатів роботи громадськості. Дані процеси стануть основою для оптимізації видаткової частини державного бюджету і забезпечення їхньої максимальної результативності з метою відновлення країни.

Згаданий комплекс заходів у поєднанні з розбудовою ефективних правових інститутів та розвитком системи освіти, що є окремими цілями сталого розвитку, суттєво підвищує потенціал для відновлення та подальшого стійкого економічного зростання. Формування сприятливих умов для життя та праці сприятиме не лише підвищенню якості людського капіталу, а й частковій нейтралізації негативних наслідків демографічної кризи.

3.3. Перспективи використання державно-приватного партнерства як інструменту економічного розвитку в умовах обмеженості бюджетних ресурсів і післявоєнної відбудови України

В умовах обмеженості державних фінансових ресурсів, викликаній як тривалими соціально-економічними проблемами, так і значними витратами на повоєнне відновлення, актуалізується пошук альтернативних механізмів залучення інвестицій для забезпечення сталого економічного розвитку. Одним із найбільш перспективних інструментів у цьому контексті є державно-приватне партнерство (надалі ДПП), яке дозволяє ефективно поєднувати фінансові, технічні та управлінські ресурси державного та приватного секторів. ДПП – це співробітництво між державними партнерами (органами державної влади, місцевого самоврядування і т.д.) та приватними партнерами, яке здійснюється на договірній основі відповідно до вимог законодавства та відповідає його ознакам [27].

Згідно із ЗУ «Про державно-приватне партнерство», ДПП може застосовуватися в критично-важливих сферах; інфраструктурі, енергетиці, соціальному захисті, охороні здоров'я, освіті та культурі [27]. Зокрема, ДПП активно застосовується у реалізації інфраструктурних проєктів, таких як будівництво та експлуатація транспортних об'єктів (автострад, доріг, залізниць, мостів, тунелів, метрополітенів), а також у розбудові морських і річкових портів та відповідної інфраструктури. В енергетичному секторі ДПП спрямоване на виробництво, розподіл і постачання теплової енергії, природного газу та електроенергії, а також на впровадження енергозберігаючих технологій. ДПП також включає реалізацію проєктів у галузях водопостачання, управління відходами, донорства крові, культурної спадщини та туризму. Окрему увагу приділено житловим ініціативам, зокрема будівництву тимчасового житла для внутрішньо переміщених осіб і відновленню житлових будівель, пошкоджених через бойові дії, що є актуальним, зважаючи на руйнівну дію повномасштабної війни.

Ключовою перевагою ДПП є можливість оптимального розподілу витрат, пов'язаних із реалізацією проєктів, протягом усього їх життєвого циклу. Даний підхід сприяє раціональному використанню бюджетних ресурсів, дозволяючи спрямовувати державні кошти на інші соціальні та інвестиційні потреби. Однією з визначальних характеристик цього механізму є можливість приватного партнера отримувати економічні вигоди від експлуатації об'єкта протягом встановленого періоду окупності, тоді як сама інфраструктура залишається у державній власності. Це забезпечує довгострокову ефективність використання активів та знижує фінансове навантаження на державу. Окремою формою ДПП, що активно застосовується, є енергосервісні контракти (ЕСКО-контракти). У межах цієї моделі приватні компанії отримують дохід за рахунок досягнутої економії енергоресурсів без зміни тарифної політики, що створює стимули для підвищення енергоефективності державних об'єктів.

За даними Департаменту сфери публічних закупівель та конкурентної політики, станом на 01.01.2025 року в Україні на умовах ДПП було укладено 200 договорів, з яких лише 22 перебувають у стадії реалізації, що становить 11 % від загальної кількості [33] (рис.3.1.).

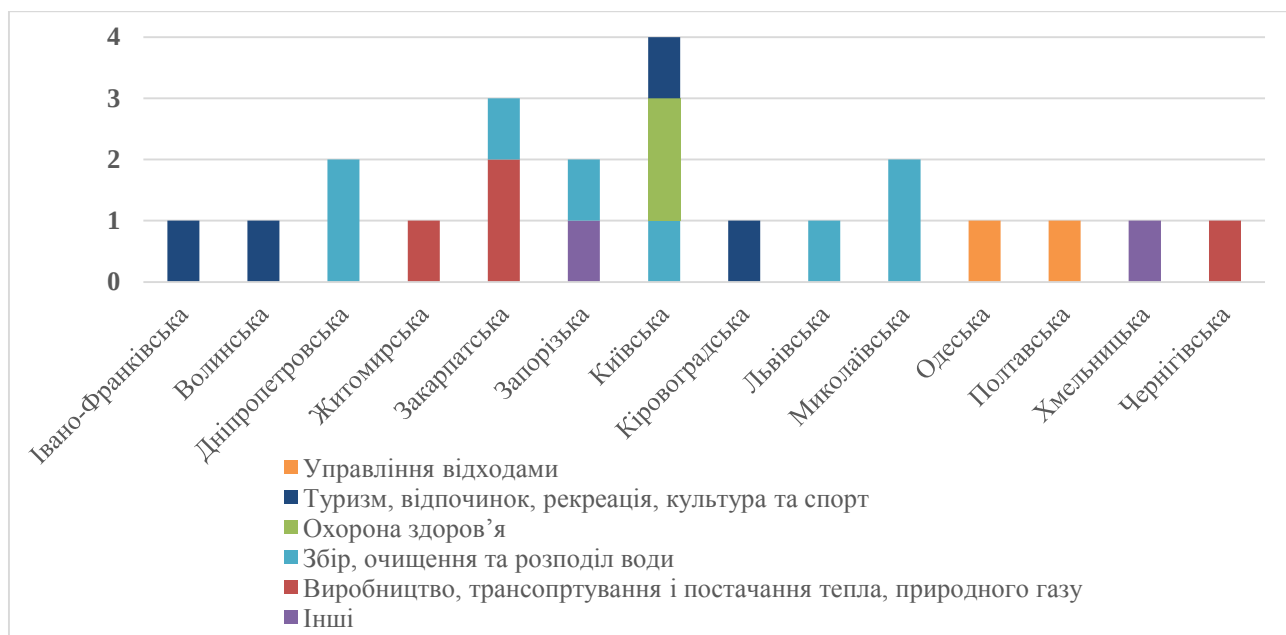

Рис. 3.1. Галузева структура договорів ДПП, що перебувають у стадії реалізації станом на 01.01.2025р

Решта угод або були розірвані, або їхній термін дії закінчився, або вони були призупинені через збройну агресію російської федерації, що свідчить про низький рівень ефективності механізму в поточних умовах. Аналіз галузевої структури реалізованих угод свідчить, що найбільша частка проєктів припадає на сфери енергетики, водопостачання та управління відходами. Основним обмежувальним чинником розвитку ДПП залишається висока нестабільність економічного та політичного середовища, а також ризики у сфері безпеки. Додатковим стримуючим фактором є надмірна зарегульованість економіки України, що створює перешкоди для реалізації партнерських проєктів.

Згадані раніше ЕСКО-контракти є доволі ризикованими для приватних партнерів, зважаючи на можливість прийняття нормативно-правового акту щодо невключення доходу енергосервісної компанії до тарифу Національною комісією, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг. Причиною цього ризику є те, що питання тарифів часто використовується політиками для підвищення популярності, спекуючи на упередженнях населення. У результаті ймовірні регуляторні рішення не лише підвищують рівень інвестиційних ризиків, а й можуть призвести до згорання процесів відновлення енергетичної інфраструктури. Тому формування стабільного та передбачуваного нормативно-правового середовища є критично важливим для забезпечення ефективності ДПП.

Значущим фактором для оцінки ефекту реалізованих інвестицій є застосування методу розрахунку чистої приведеної вартості (NPV), що враховує часову вартість грошей. Під час прийняття рішення щодо укладення угод у рамках ДПП доцільним є порівняння розрахункової чистої приведеної вартості проєкту, реалізованого виключно за рахунок державних інвестицій, із відповідним показником для проєктів ДПП. В українських умовах економічної та геополітичної нестабільності перспективним є врахування та застосування інноваційного механізму реальних опціонів при реалізації ДПП. Реальний опціон надає право, проте не зобов'язує приймати певне управлінське рішення, що забезпечує гнучкість у процесі реалізації інфраструктурних проєктів [55].

Для замовника використання реальних опціонів дає змогу здійснювати коригування параметрів виконання проєкту без необхідності внесення змін до договору, що потенційно мінімізує юридичні ризики та зменшує часові та адміністративні витрати. Для приватного партнера це означає можливість мінімізувати ризики. Серед можливих варіантів застосування цього інструменту можна виокремити:

- опціон на розширення, що дозволяє масштабувати інвестиції у разі сприятливого розвитку подій;
- опціон на відкладення, який передбачає можливість відтермінування інвестицій до оптимального періоду;
- опціон на зменшення, що надає можливість коригувати обсяг проєкту у разі зміни зовнішніх умов.

Застосування інструменту реального опціону в діяльності державних або місцевих органів влади є доцільним за умов обмеженості бюджетних ресурсів та одночасної реалізації численних інфраструктурних проєктів, оскільки воно формалізує природу опціональної гнучкості у прийнятті інвестиційних рішень. У випадку нестачі ресурсів для продовження реалізації проєкту з бюджету або гострої необхідності перерозподілу видатків внаслідок непередбачуваних обставин, управлінський механізм опціону передбачатиме можливість прийняття необхідних рішень без автоматичного виникнення підстав для юридичних претензій. Для приватного партнера наявність контрактної опції щодо модифікації темпів виконання або умов інвестування може підвищити привабливість участі у конкурсі, стимулюючи конкуренцію і, відповідно, знижуючи ризикову премію в тендерних пропозиціях партнерів.

Економічний ефект реалізації такого підходу полягає в оптимізації розподілу фінансових ресурсів, зменшенні ефекту «незворотних (утоплених) витрат» та підвищенні ймовірності завершення найбільш ефективних проєктів із максимальною соціально-економічною віддачою. У повоєнний час, при одночасній реалізації багатьох проєктів та при наявності зовнішньої загрози, описаний механізм стає більш актуальним.

Однак інструмент реального опціону не є панацеєю: його ефективність залежить від якості оформлення договорів та тендерної документації, адекватної методології оцінки опціональної вартості, всебічної оцінки потенційного приватного партнера, передбачення процедур врегулювання спорів і запобіжників від зловживань, а також визначення інституційних ресурсів для супроводу переговорів і постінвестиційного контролю.

На наш погляд, рекомендовано розглядати застосування реального опціону в пілотних проєктах з чітко визначеними метриками оцінки ефективності та інтегрувати його результати з класичною оцінкою «витрати–вигоди» для всебічної оцінки доцільності застосування даного інструменту.

Класична модель державного фінансування інфраструктурних проєктів передбачає розрахунок NPV за формулою:

$$NPV \text{ держ} = \sum_{t=1}^T \frac{B_t - C_t}{(1+r)^t} - I_0, \text{ де: (3.1)}$$

T – період корисної експлуатації об’єкта;

B_t – вигоди, виражені в грошовій формі;

C_t – експлуатаційні витрати;

r – ставка дисконтування, що відображає вартість грошей у часі;

I_0 – початкові капітальні інвестиції, здійснені державою.

Водночас у межах ДПП модель NPV модифікується з урахуванням розподілу вигод і витрат між державою та приватним партнером, а також можливості застосування реальних опціонів:

$$NPV \text{ дпп} = \sum_{t=1}^T \frac{\alpha * B_t - \beta * C_t \pm p_t * V_t \mp C_{\text{опц}}}{(1+r)^t} - \gamma * I_0 \mid (\alpha; \beta; p; \gamma) \in [0;1], \text{ де: (3.2.)}$$

α – частка вигод, яку отримує держава;

β – частка експлуатаційних витрат, що покривається державою;

p_t – ймовірність використання реального опціону у кожен період;

V_t – додаткові вигоди або втрати у разі реалізації опціону;

$Сопц$ – вартість укладення опціонної угоди;

γ – частка початкових інвестицій, здійснених державою.

Критерієм ефективності застосування ДПП є перевищення його чистої теперішньої вартості над відповідним показником для державного фінансування: « $NPV_{дпп} > NPV_{держ}$ ».

Ефективне використання бюджетних коштів державними суб'єктами є пріоритетним завданням фінансової політики, проте їхня діяльність не завжди передбачає отримання прибутку. Якщо керуватися тільки показниками доходу у грошовому вимірі, чиста теперішня вартість у певних випадках може набувати від'ємного значення, тобто $NPV < 0$. Однак це не є однозначним свідченням неефективності проєкту, оскільки до оцінки результативності слід залучати ширший спектр показників. Зокрема, необхідно враховувати індикатори соціально-економічного впливу реалізованого проєкту та їх відповідність регіональним чи загальнонаціональним пріоритетам.

Реалізація ДПП має відбуватися з дотриманням принципів публічних закупівель, що передбачає використання конкурентних механізмів відбору контрагентів, зокрема шляхом проведення відкритих конкурсів. Висока конкурентність, у свою чергу, є важливим інструментом мінімізації корупційних ризиків, які можуть виникати під час реалізації інфраструктурних проєктів. Додатковим елементом забезпечення прозорості та ефективного моніторингу є проходження коштів через бюджет із застосуванням програмно-цільового методу (ПЦМ), що передбачає обов'язкове оприлюднення звітності про виконання бюджету. Також відображення конкурсних процедур, укладених договорів та їх результатів на електронних майданчиках сприятиме посиленню громадського контролю за реалізацією проєктів.

Вивільнення державних інвестицій унаслідок використання ДПП дасть змогу спрямувати фінансові ресурси на відновлення та модернізацію інфраструктури природних монополій, передусім у сфері транспортування енергоресурсів. Аналіз поточних тенденцій засвідчує високі втрати

електроенергії при розподілі, значні тепловтрати в тепломережах, а також втрати води під час її постачання. У цьому контексті стратегічною метою є зниження енергоємності валового внутрішнього продукту (ВВП), що є необхідною умовою підвищення конкурентоспроможності національної економіки в сучасних глобальних умовах.

До того ж, враховуючи глибоку енергетичну кризу та необхідність відновлення виробничих потужностей, особливу увагу слід приділити розвитку екологічно прийнятної енергетики як частковій заміні пошкодженої інфраструктури теплових електростанцій. Впровадження ВДЕ не лише сприятиме енергетичній безпеці, а й відповідатиме загальносвітовим тенденціям декарбонізації економіки. Пріоритетним напрямом у цьому контексті є стимулювання будівництва об'єктів зеленої енергетики, встановлення сонячних панелей на об'єктах державної та комунальної власності, а також розгортання когенераційних установок на підприємствах, що споживають вуглеводні для виробництва енергії. Важливого значення набуває модернізація теплогенеруючих об'єктів, що забезпечить підвищення їх ефективності та зниження витрат пального. Активні дії в даному напрямі дозволять наблизитися до нормативного значення частки ВДЕ до 2030 року (>27,1 %).

З огляду на міжнародний характер інвестиційних процесів, перспективним напрямом відновлення та досягнення темпів сталого розвитку країни може стати корпоратизація об'єктів інвестування. Аналіз державних програм модернізації комунальної інфраструктури, зокрема, тих, що реалізуються у містах Миколаєві та Чернівцях, а також нереалізованого проєкту у Києві, свідчить про значний потенціал залучення зовнішніх кредитних ресурсів. У такому разі доцільним є застосування механізму заміни погашення позик та виплати відсотків на надання інвесторам корпоративної частки у підприємствах, що реалізують інфраструктурні проєкти.

Важливим чинником розвитку зазначеного механізму є ухвалений ЗУ «Про особливості регулювання діяльності юридичних осіб окремих

організаційно-правових форм у перехідний період та об'єднань юридичних осіб» [28]. Цей нормативно-правовий акт встановлює вимогу щодо зміни організаційно-правової форми державних та комунальних підприємств на АТ або ТОВ. Передача частини корпоративних прав приватним інвесторам, за умови збереження контрольного пакета акцій у державній або комунальній власності, може стати дієвим інструментом залучення додаткового капіталу. Такий підхід не лише сприятиме розширенню міжнародного співробітництва, а й дозволить знизити фінансове навантаження на підприємства, частина прибутку яких спрямовується до бюджетів різних рівнів. Тому завданням законодавчих органів є розробка нормативно-правової бази щодо регулювання зазначених правовідносин із впровадженням прозорих процедур продажу акцій, контролю за діяльністю компаній, антиконцентраційних механізмів та встановлення чітких вимог до потенційних інвесторів.

Отже, можна стверджувати, що у післявоєнний період застосування ДПП та залучення прямих іноземних інвестицій набувають особливої значущості, оскільки створюють можливості для реалізації масштабних інфраструктурних, соціальних та енергетичних проєктів із мінімальним фінансовим навантаженням на державний бюджет. Водночас слід враховувати, що дані інструменти не можуть розглядатися як єдині у відновленні соціально-економічного потенціалу всієї країни та особливо у прифронтових регіонах, що зазнали найбільших руйнувань. У цьому контексті, особливого значення набуває розробка та впровадження виробничих стандартів, орієнтованих на розвиток циркулярної економіки. Цей підхід передбачає створення умов пільгового кредитування для суб'єктів господарювання, що мінімізують відходи шляхом повторного використання ресурсів, фінансування наукових фундаментальних та прикладних досліджень за даною темою. Крім того, у регіонах, що найбільше постраждали від бойових дій, доцільним є запровадження спеціальних економічних зон із податковими пільгами або повним звільненням від оподаткування на визначений період, особливо для малого бізнесу. Це може слугувати потужним стимулом для повернення

населення на ці території та створення нових підприємств, що, у свою чергу, сприятиме відновленню виробничої та соціальної інфраструктури.

Тому лише комплексний підхід до державної політики, що враховує специфіку кожного регіону та адаптується до поточних обставин, здатен забезпечити стійке економічне зростання та відновлення країни.

Висновки до розділу 3

Підсумовуючи наведений матеріал, можна стверджувати:

1. Аналіз зарубіжного досвіду засвідчує ефективність портфельного підходу до управління публічними інвестиціями, двоступеневих процедур контролю та ролі незалежних інституцій у пріоритезації й моніторингу інфраструктурних проєктів. Водночас глобальні геополітичні ризики та зростання оборонних витрат підсилюють тиск на фінансовий простір і створюють ризик недофінансування соціально значущих та довгострокових проєктів. Досвід Аргентини ілюструє, що різке скорочення витрат і приватизація можуть відновити бюджетну дисципліну, але мають певні соціально-економічні наслідки. Для України ключовими є адаптація інструментів відбору та рейтингування публічних інвестицій, підвищення ефективності використання бюджетних коштів та поетапне проведення приватизаційних реформ.

2. Аналіз поточного економічного стану України засвідчує необхідність консолідації бюджетних ресурсів для поєднання оборонних витрат і інвестицій у відновлення. Критично важлива секторальна пріоритезація – поєднання розвитку первинного сектору з поступовою побудовою високотехнологічних кластерів на довгострокову перспективу (до 2050 р.) за умови наявності інвестиційного капіталу, наукового потенціалу та інституційної готовності. Необхідно оптимізувати видатки державного бюджету через незалежний аудит ефективності у зв'язку зі значним дефіцитом. Демографічні ризики та брак

людського капіталу вимагають політики, орієнтованої на підвищення якості життя, зниження фіскального тиску на малий та середній бізнес і створення сприятливих умов для реєміграції та інвестицій у освітній та науковий сектори.

3. Аналіз перспектив застосування ДПП засвідчує його високу потенційну ефективність як механізму мобілізації приватних фінансів та оптимізації бюджетних витрат для інфраструктурного, енергетичного та соціального відновлення країни. Для підвищення привабливості ДПП необхідні: передбачуване нормативне середовище, конкурентні та прозорі процедури відбору, адекватні механізми розподілу ризиків та інструменти оцінки з чіткими вимірами ефективності. Рекомендовано поетапне впровадження реальних опціонів у пілотних проєктах, корпоратизацію активів із збереженням контрольного пакета держави (у природних монополіях), стимулювання ВДЕ і циркулярної економіки, а також застосування цільових податкових і кредитних стимулів для найбільш постраждалих регіонів внаслідок війни.

ВИСНОВКИ

Державний бюджет виступає основним інструментом забезпечення сталого економічного розвитку держави. Через бюджет формується, акумулюється та перерозподіляється суттєва частина ВВП України, що визначає його вирішальну роль у фінансуванні пріоритетних сфер – оборони, соціального захисту, освіти та стратегічної інфраструктури. Концептуальні підходи до вивчення сутності державного бюджету, його функцій і призначення носять багатогранний характер і охоплюють як фінансово-економічні, так і соціально-політичні аспекти. Проте основоположною думкою є забезпечення раціонального й ефективного розподілу бюджетних ресурсів на користь громадян.

Досягнення цілей сталого розвитку вимагає поетапної реалізації заходів, спрямованих на підвищення соціально-економічної стійкості на всій території країни. Це передбачає створення скоординованої системи планування – узгодження загальнодержавних, регіональних та місцевих програм розвитку і формування чіткої ієрархії фінансових пріоритетів, орієнтованих на досягнення вимірюваних результатів.

Аналіз стану державного бюджету засвідчує, що глибока безпекова та макроекономічна криза суттєво звужує фінансові можливості держави та ускладнює реалізацію довгострокових цілей сталого розвитку, а традиційні механізми фінансового регулювання функціонують лише частково. Вагомою проблемою є значний дефіцит бюджету, що вимагає залучення зовнішнього фінансування та може стати важким борговим тягарем у середньо- та довгостроковій перспективі. Виявлена відсутність статистично значущих кореляцій між бюджетними показниками та індикаторами сталого економічного розвитку свідчить про те, що потенціал державного бюджету як інструменту структурної трансформації у досліджуваний період був обмеженим. Водночас державне фінансування та зовнішні кредитні (грантові)

ресурси залишаються базовими каналами підтримки промисловості, енергетики й соціальної інфраструктури, забезпечуючи критично необхідний ресурсний базис для запуску та реалізації публічних інвестиційних проєктів навіть за умов системної нестабільності. Проте найважливішим напрямком використання державного бюджету нині є фінансування оборонних видатків, що забезпечують існування держави.

Підсумовуючи дослідження, слід констатувати, що впровадження виважених та системно інтегрованих рішень у кризових умовах здатне стати імпульсом, який визначить довгострокову траєкторію розвитку України. При цьому для забезпечення більш виваженого підходу до трансформації державної фінансової політики доцільно досліджувати зарубіжний досвід розвинених країни та тих, що активно реформуються.

У контексті повоєнної відбудови країни саме стратегічно орієнтовані інструменти бюджетної політики, інституційне зміцнення та структурні економічні реформи мають потенціал забезпечити не лише прискорене відновлення, а й перехід до моделі сталого інноваційного зростання, що усуне загрозу існування України як сировинної бази. За сприятливих внутрішніх та зовнішніх умов у горизонті 15–20 років можна очікувати формування якісно нової економічної архітектури, що відповідатиме глобальним викликам.

За результатами дослідження сформульовано наступні рекомендації щодо вдосконалення державної бюджетної політики:

1. Здійснення незалежного аудиту видатків державного бюджету із залученням міжнародних експертів, науковців з університетів, а також із широким висвітленням результатів роботи громадськості. Результатом здійсненого аудиту повинен бути чіткий перерозподіл видатків на користь більш пріоритетних напрямів, таких як: оборона, освіта та відновлення інфраструктури країни. У контексті раціоналізації видатків пропонується скоротити або трансформувати ті статті витрат, які можуть бути ефективно передані приватному сектору або реалізовані через альтернативні механізми фінансування. А саме: видатки на економічну діяльність, духовний та фізичний

розвиток (зокрема, видатки на кінематограф, медіа, підтримку художніх колективів), видатки на загальнодержавні функції. Останні можуть бути суттєво скорочені шляхом оптимізації діяльності міністерств, агентств і служб, а також проведення дерегуляційних заходів, де вони не підриватимуть якості публічних благ.

2. Приватизація державного майна і підприємств через конкурентні та прозорі аукціони виступає ефективним інструментом скорочення непродуктивних витрат публічного сектору та формування додаткових бюджетних надходжень, які повинні бути використані для видатків розвитку. Активи з високою залежністю до воєнних ризиків об'єкти розумно виставляти на продаж після стабілізації безпекового середовища або ж застосовувати тимчасові механізми, як державно-приватне партнерство за можливості та наявності попиту від приватної сторони.

3. Оптимізація податкового навантаження має стати одним із ключових інструментів державної політики для пом'якшення демографічної кризи та стимулювання розвитку малого і середнього бізнесу. А саме: зменшення податкового тиску на бізнес, запровадження диференційованих податкових режимів для стартапів і МСП (особливо за КВЕД, що сприяють відновленню та модернізації країни та створюють додану вартість), тимчасові податкові канікули для міжнародних інвестицій. Також доцільно розглядати формування спеціальних економічних зон на територіях, що найбільше постраждали від війни, для стимулювання їхнього економічного відновлення.

4. Поліпшення інституційного середовища для реалізації ДПП та можливість застосування гнучких управлінських інструментів. Рекомендується розглядати застосування механізму реального опціону як інструменту підвищення гнучкості й зниження юридичних ризиків публічного інвестора та посилення інвестиційної привабливості пілотних проєктів для приватного капіталу. Одночасно з цим збереження принципів публічних закупівель є обов'язковою гарантією прозорості та справедливої конкуренції у проєктах ДПП.

5. Створення макроекономічних умов, спрямованих на зниження енергоємності ВВП, стимулювання розвитку ВДЕ та створення сучасної соціальної інфраструктури для поступового становлення України як конкурентоспроможного гравця на глобальному рівні. Одним із ключових напрямів відбору об'єктів та сфер інвестування є застосування методики рейтингування публічних інвестицій та забезпечення їх узгодженості з програмами соціально-економічного розвитку територій і стратегічними завданнями цілей сталого розвитку. Зазначений підхід також зменшує вплив адміністративно-бюрократичних чинників на процес відбору проєктів і потенційно мінімізує вплив ірраціональних поведінкових факторів.

6. Сприяння розвитку циркулярної економіки через впровадження необхідних виробничих стандартів, що орієнтуються на замкнений цикл матеріалів і мінімізацію відходів. Інструментарій має включати як регуляторні норми, так і економічні стимули: пільги для підприємств, що здійснюють переробку відходів. Враховуючи зниження енергоефективності у сфері теплопостачання та потребу утилізації відходів, доцільним є проектування будівництва теплових електроцентралей, що працюють на твердому відновлюваному паливі та інших видах альтернативних енергоресурсів.

7. Розробка нормативно-правової бази для корпоратизації державних та комунальних підприємств з метою конверсії зовнішнього боргу у пайові цінні папери та переходу на вартісно-орієнтоване управління підприємствами. Вартісно-орієнтоване управління стимулюватиме ефективність діяльності, покращуватиме фінансову дисципліну і підвищуватиме інвестиційну привабливість активів для приватного та міжнародного капіталу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бюджетний кодекс України : Закон України від 08.07.2010 р. № 2456-VI. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text> (дата звернення: 01.05.2025)
2. Бюджетні витрати в Європі та Україні : *Тексти.org.ua*. URL : <https://texty.org.ua/d/wldmr/budget/> (дата звернення: 01.05.2025)
3. Видобора В. В. Ідеї кейнсіанської теорії економічного зростання. *Науковий вісник*. 2022. № 1-2(290-291). С. 34-42.
4. Вовчак О.Д, Мельник Т.В. Розвиток монетаристських теорій та їхній вплив на монетарне регулювання. *Вісник університету банківської справи*. 2019. № 1 (34). С. 3-9.
5. Галіщук Д.Д. Державний бюджет як складова системи фінансових ресурсів держави. – Рукопис. Кваліфікаційна робота на здобуття першого (бакалаврського) рівня вищої освіти зі спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа та страхування». Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, Чернівці, 2024.
6. Герасимчук З. В. Екологічна безпека регіону: діагностика і механізм забезпечення : монографія / за ред. З. В. Герасимчука, А. О. Олексик. Луцьк : Надстир'я, 2007. 280 с.
7. Гриньова В. М., Новікова М. М. Державне регулювання економіки : підручник. Київ : Знання, 2008. 398 с.
8. Державне агентство відновлення та розвитку інфраструктури України : офіційний веб-сайт. URL : <https://restoration.gov.ua/about/> (дата звернення: 30.05.2025)
9. Деякі питання управління публічними інвестиціями : Постанова Кабінету Міністрів України від 28.02 2025 р. № 527. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/527-2025-%D0%BF#Text> (дата звернення: 30.09.2025)

10. «Відновлення» : Програма допомоги від держави для власників житла – пошкодженого або зруйнованого через бойові дії : *Дія*. URL : <https://erecovery.diia.gov.ua/> (дата звернення: 30.05.2025)
11. «Оселя»: Програма доступного кредитування житла : *Дія*. URL : <https://eoselia.diia.gov.ua/#start> (дата звернення: 30.05.2025)
12. Зведений перелік природних монополій 2024 : *офіційний веб-портал Антимонопольного комітету України*. URL : <https://amcu.gov.ua/napryami/konkurenciya/arhiv-zvedenogo-pereliku-prirodnih-monopolij/zvedenyi-perelik-pryrodnykh-monopolii-2024> (дата звернення: 01.06.2025)
13. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 08.04.2025)
14. Котигорошко В. Піраміда потреб Маслоу: Що таке Ієрархія потреб і як вона працює? : *Gas for mind*. URL : <https://www.gasformind.com/piramida-potreb-maslou/> (дата звернення: 08.04.2025)
15. Лісовий кодекс України : Закон України від 21.01.1994 р. № 3852-XII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3852-12#Text> (дата звернення: 30.05.2025)
16. Лопатинський Ю.М., Тодорюк С.І. Детермінанти сталого розвитку аграрних підприємств. Чернівці, 2015. 220 с.
17. Міністерство розвитку громад та територій України : *офіційний веб-сайт*. URL : <https://mindev.gov.ua/> (дата звернення: 30.05.2025)
18. Музиченко Г. В., Коляда Т. А. Публічні фінанси : навч. посібник. Одеса : Університет Ушинського, 2022. 100 с.
19. Нікіфоров П.О., Марич М.Г. Поведінкові фінанси : навч. пос., вид. друге, доповн. і перероб.. Чернівці : Чернівець. нац. ун-т. ім. Ю. Федьковича, 2024. 181 с.

20. Основні терміни та визначення до Концепції переходу України до сталого розвитку // Концепція сталого розвитку населених пунктів : затверджена Постановою Верховної Ради України від 24.12.1999 № 1359-XIV.

21. Останній капіталіст. Аргентина має профіцит бюджету вперше за десятиліття : *X*. URL : https://x.com/Ostanniy_Cap/status/1880721895902806526 (дата звернення: 18.09.2025)

22. Оцінка ролі демографічного фактору для економічного зростання та повоєнного відновлення : *Razumkov centre*. URL : <https://razumkov.org.ua/images/2023/05/22/2023-MATRA-I-KVARTAL-7.pdf> (дата звернення: 20.09.2025)

23. «Перебудова» в СРСР 1985–91 : *Енциклопедія сучасної України*. URL: <https://esu.com.ua/article-883321> (дата звернення: 13.06.2025)

24. План роботи Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України на 2024 рік : *офіційний веб портал Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України*. URL : <https://mepr.gov.ua/wp-content/uploads/2024/02/Plan-na-2024-pidpysanyj-YArovoyu-YE.V..pdf> (дата звернення: 30.05.2025)

25. «Податкове пекло»: чи дійсно Україна має одну з найгірших податкових систем у світі : *Мінфін*. URL : <https://minfin.com.ua/ua/2023/10/26/114960527/> (дата звернення: 15.07.2025)

26. Про Державний бюджет України на 2024 рік : Закон України від 09.11.2023 р. №3460-IX. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3460-20#n168> (дата звернення: 03.08.2025)

27. Про державно-приватне партнерство : Закон України від 01.07.2010 р. № 2404-VI. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2404-17#Text>

28. Про особливості регулювання діяльності юридичних осіб окремих організаційно-правових форм у перехідний період та об'єднань юридичних осіб: Закон України від 09.01.2025 р. № 4196-IX. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2404-17#Text> (дата звернення: 24.09.2025)

29. Про перерозподіл деяких видатків державного бюджету і надання кредитів з державного бюджету, передбачених Міністерству розвитку громад, територій та інфраструктури на 2024 рік, та перерозподіл обсягу субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам на відновлення об'єктів критичної інфраструктури в рамках спільного з Міжнародним банком реконструкції та розвитку проекту “Проект розвитку міської інфраструктури — 2” : розпорядження Кабінету Міністрів України від 02.08.2024 р. № 719-р. URL : <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-pererozpodil-deiakykh-vydatkiv-derzhavnoho-biudzhetu-i-nadannia-kredytiv-z-derzhavnoho-biudzhetu-719r-020824> (дата звернення: 24.09.2025)

30. Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту : Закон України від 22.10.1993 р. № 3551-XII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3551-12#Text> (дата звернення: 18.05.2025)

31. Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року : Указ Президента України від 30.09.2019. №722/2019. URL : <https://www.president.gov.ua/documents/7222019-29825> (дата звернення: 02.05.2025)

32. Система управління публічними інвестиціями DREAM. <https://dream.gov.ua/ua> (дата звернення: 16.08.2025)

33. Стан здійснення ДПП в Україні : *офіційний веб-портал Міністерства економіки, довкілля та сільського господарства України*. URL : <https://me.gov.ua/Documents/Detail?id=9fc90c5e-2f7b-44b2-8bf1-1ffb7ee1be26&title=StanZdiisnenniaDppVUkraini> (дата звернення: -01.09.2025)

34. Сучасні тенденції сталого розвитку: теорія, методологія, практика: колективна монографія / За заг. ред. д.е.н., проф. Т. В. Полозової. Харків: ХНУРЕ, 2022. 347 с.

35. Федорова Н.Є. Фактори прогресивного соціально-економічного розвитку та місце серед них науки. *Економіка і суспільство*. 2017. №9. С. 39-48.

36. Фіскальна і монетарна політика: макроекономічний аналіз та інституційне середовище: навч. посіб. / Є. В. Ткач, П. О. Нікіфоров. Чернівці : Чернівець. нац. ун-т. ім. Ю. Федьковича. 2022. 240 с.
37. Фонд ліквідації наслідків збройної агресії : *офіційний веб-сайт*. URL: <https://fiscalcenter.org/liquidationfund> (дата звернення: 06.08.2025)
38. 17 Цілей сталого розвитку : *Global Compact Network Ukraine*. URL : <https://globalcompact.org.ua/tsili-stijkogo-rozvytku/> (дата звернення: 14.07.2025)
39. Цілі сталого розвитку та Україна : *Урядовий портал*. URL : <https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/cili-stalogo-rozvitku-ta-ukrayina> (дата звернення: 07.04.2025)
40. Acemoglu D., Robinson J.A. Why nations fail The Origins of Power, Prosperity, and Poverty. 1st ed. New York, US: Crown Publishers, 2012. 578 p. (дата звернення: 14.07.2025)
41. Allows the privatization of 8 public enterprises : *UN trade and development*. URL : <https://investmentpolicy.unctad.org/investment-policy-monitor/measures/4748/allows-the-privatization-of-8-public-enterprises?> (дата звернення: 20.10.2025)
42. Argentina privatizes state metal firm in Milei era first : *Reuters*. URL : <https://www.reuters.com/world/americas/argentina-privatizes-state-metal-firm-milei-era-first-2025-01-08/?> (дата звернення: 20.10.2025)
43. Argentina's Milei News : X. URL : <https://x.com/ArgMilei/status/1915800708097458606?>. (дата звернення: 20.10.2025)
44. Brundtland, G. Our Common Future: The World Commission on Environment and Development. Oxford : Oxford University Press, 1987. 512 p.
45. Condgon T. Milton Friedman on the ineffectiveness of fiscal policy. *Economic Affairs*. 2011. № 31 (1). P. 62-65.
46. Doepke M., Hannusch A., Kindermann F., Tertilt M. The new economics of fertility : *Finance & development magazine*. 2022. URL: <https://www.imf.org/en/Publications/fandd/issues/Series/Analytical-Series/new->

economics-of-fertility-doecke-hannusch-kindermann-tertilt (дата звернення: 18.08.2025)

47. Duncan K. F. State expenditure from a Marxist perspective. *Journal of Public Economics*. 1978. Vol. 9 № 2. P. 221-238.

48. Dutta S., Lanvin B., Rivera Leon L., Wunsch-Vincent S. Global Innovation Index 2024 Unlocking the Promise of Social Entrepreneurship. Geneva : WIPO, 2024. 325 p. URL : https://www.wipo.int/web-publications/global-innovation-index-2024/assets/67729/2000%20Global%20Innovation%20Index%202024_WEB3lite.pdf (дата звернення: 20.09.2025)

49. Friedman M. The Counter-Revolution in Monetary Theory: First Wincott Memorial Lecture, Delivered at the Senate House, University of London. London : Wincott Foundation., 1970. 28 p.

50. Independent evidence-based advice on infrastructure planning, policy and priorities to benefit all Australians : *Australian Government*. URL : <https://www.infrastructureaustralia.gov.au/> (дата звернення: 20.10.2025)

51. Investment management system : *Te Tai Ohanga The Treasury*. URL : <https://www.treasury.govt.nz/information-and-services/public-sector-leadership/investment-management-system#:~:text=,and%20monitoring%20across%20the%20system> (дата звернення: 20.10.2025)

52. Jahan S., Mahmud A., Papageorgiou C. What Is Keynesian Economics? : *Finance & development*. 2014. Vol. 51, № 3. P. 53-54.

53. Jay-Hyung K., Fallov J.A., Groom. S. Public Investment Management Reference Guide. International Development in Practice. Washington, DC : World Bank. 2020. 279 p. URL : <https://documents1.worldbank.org/curated/en/548751582775237521/pdf/Public-Investment-Management-Reference-Guide.pdf#:~:text=BOX%209,format%20issued%20by%20the%20Ministry> (дата звернення: 22.10.2025)

54. Leasure D., Kashyap R., Rampazzo F., Elbers B. Ukraine Crisis: Monitoring population displacement through social media activity. Leverhulme Centre for Demographic Science University of Oxford. 2022. URL : https://www.researchgate.net/publication/360527397_Ukraine_Crisis_Monitoring_population_displacement_through_social_media_activity (дата звернення: 14.06.2025)

55. Real Option: Definition, Valuation Methods, Example : *Investopedia*. URL : <https://www.investopedia.com/terms/r/realoption.asp> (дата звернення: 30.09.2025)

56. Smith A. An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations. Edinburgh, 1776. P. 540. URL : <http://gesd.free.fr/smith76bis.pdf> (дата звернення: 14.06.2025)

57. Sweden proposes the 2026-2037 National Infrastructure Plan : *Governo Italiano Presidenza del Consiglio dei Ministri*. URL : https://www.esteri.it/en/sala_stampa/archivionotizie/approfondimenti/2024/02/svezia-proposta-di-piano-nazionale-delle-infrastrutture-per-il-periodo-2026-2037/#:~:text=The%20Sweden%20Transport%20Administration%20,forecasts%20for%202040%2C%20car%20travel (дата звернення: 22.10.2025)

58. The World Bank. GRI Index 2024. URL : <https://documents1.worldbank.org/curated/en/099912510212415327/pdf/IDU1bb315dd71ec6f149b91a8f914d5e26167d15.pdf> (дата звернення: 22.10.2025)

59. Trump wants 5% Nato defence spending target, Europe told. : *Financial Times*. URL : <https://www.ft.com/content/35f490c5-3abb-4ac9-8fa3-65e804dd158f> (дата звернення: 30.09.2025)

ДОДАТКИ

Динаміка видатків Державного бюджету України за 2020-2024рр., млн. грн.

Показник	Роки					Темп приросту, +,-	
	2020р.	2021р.	2022р.	2023р.	2024р.	2024/2023 рр.	2024/2020 рр.
Загальнодержавні функції	163849,4	206643,1	201999,1	296139,1	374 306,6	78167,5	210457,2
Оборона	120374,1	127527,3	1142872,4	2097620,5	2304475,1	206854,6	2184101,0
Громадський порядок, безпека та судова влада	157672,5	174409,6	443323,2	574614,6	692658,7	118044,1	534986,2
Економічна діяльність	168889,0	180989,9	95368,4	134307,6	163133,8	28826,2	-5755,2
Охорона навколишнього природного середовища	6636,8	8200,2	4714,1	5202,5	9515,1	4312,6	2878,3
Житлово-комунальне господарство	88,5	164,1	528,6	8369,4	7540,5	-828,9	7452,0
Охорона здоров'я	124925,3	170505,1	184267,8	179258,2	201445,4	22187,2	76520,1
Духовний та фізичний розвиток	9826,4	15970,3	11051,3	11817,7	16202,7	4385,0	6376,3
Освіта	52857,3	63837,1	58508,1	60452,2	64738,0	4285,8	11880,7
Соціальний захист та соціальне забезпечення	322720,3	339278,9	425987,0	469251,2	464734,4	-4516,8	142014,1
Міжбюджетні трансфери	160177,1	202733,3	136803,3	177385,1	187932,4	10547,3	27755,3
Разом	1288016,7	1490258,9	2705423,3	4014418,1	4486682,7	472264,6	3198666,0

Динаміка досягнення окремих індикаторів цілей сталого розвитку «Доступна та чиста енергія», «Промисловість, інновації та інфраструктура», «Сталий розвиток міст і громад» в Україні

Показник	Роки									Завд. 2020р.	Завд. 2030р.
	2015 р.	2016 р.	2017 р.	2018 р.	2019 р.	2020 р.	2021 р.	2022 р.	2023 р.		
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
Доступна та чиста енергія											
Виробництво електроенергії, млрд. квт * год	157,7	154,8	155,4	159,4	154	148,9	156,6	113,5	105,8	163,8	182
Технологічні витрати електричної енергії в розподільчих електромережах, %	8,6	9,1	9,1	9	9,1	9,1	8,9	9,9	10,2	<11	<10
Втрати тепла в тепломережах, %	-	-	-	18,5	18,8	20,4	21,1	-	19,5	<18	<15
Частка енергії, виробленої з відновлюваних джерел, у загальному кінцевому споживанні енергії, %	5	5,9	6,7	7	8,1	9,2	-	-	-	>11	>27,1
Енергоємність ВВП (витрати первинної енергії на одиницю ВВП), кг н. е. на 1 дол. США за ПКС 2011	0,187	0,192	0,177	0,179	0,166	0,167	-	-	-	<0,2	<0,15
Промисловість, інновації та інфраструктура											
Частка доданої вартості за витратами виробництва підприємств, які належать до високотехнологічного сектору переробної промисловості у загальній доданій вартості підприємств промисловості, %	1,9	1,9	1,7	1,4	1,2	1,3	1	1,1	1,4	>1,9	>1,9

Продовження Додатку Б

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
Частка доданої вартості за витратами виробництва підприємств, які належать до середньовисокотехнологічного сектору переробної промисловості у загальній доданій вартості підприємств промисловості, %	4,7	3,3	3,4	3,8	3,8	3,4	2,8	2,4	2,9	>7,5	>4,1
Частка витрат на виконання наукових досліджень і розробок у ВВП, %	0,55	0,48	0,45	0,47	0,43	0,41	0,38	0,33	0,33	>1,5	>1
Частка реалізованої інноваційної продукції в обсязі промислової, %	1,4	-	0,7	0,8	1,3	1,9	-	-	-	>5	>2,8
Сталий розвиток міст і громад											
Обсяг викидів у атмосферне повітря забруднюючих речовин стаціонарними джерелами викидів, % до рівня 2015 року	100	107,7	90,5	87,8	86,1	78,3	78,5	41,6	42,8	-	
Обсяг викидів парникових газів, % до рівня 1990 року	37,2	39,7	36,9	40	39,2	34,9	37,8	-	-	-	

Примітка: значення завдань на 2030 р. індикаторів цілей сталого розвитку скориговано відповідно до національної доповіді 2024 р.